

Betydelsen av utlandserfarenhet inom yrkesutbildning

Utveckling och inkludering genom APL och LIA utomlands inom Erasmus+

Betydelsen av utlandserfarenhet inom yrkesutbildning

Utveckling och inkludering genom APL och LIA utomlands inom Erasmus+

Betydelsen av utlandserfarenhet inom yrkesutbildning

Utveckling och inkludering genom APL och LIA utomlands inom Erasmus+
UHR:s rapportserie 2024:2, Universitets- och högskolerådet, maj 2024

Kontaktperson: Sanna Mels

Författare: Sanna Mels, Conny Pettersson, Mikael Olsson

Omslagsbild: Gabriel Wentz

ISBN 978-91-978-91-7561-122-8

För mer information om myndigheten och våra publikationer, se **www.uhr.se**.

Innehåll

Innehåll	5
Sammanfattning	8
Summary	10
1. Internationell erfarenhet inom yrkesutbildning kan bidra till lärande och utveckling	12
Målgruppen för rapporten	12
Syfte och genomförande	12
Rapportens upplägg	13
Tack till deltagarna i undersökningen	14
2. Förutsättningar för APL och LIA genom Erasmus+	15
APL och LIA kan förläggas utomlands	15
APL och LIA är en central del av yrkesutbildningen.....	16
Ökat fokus på mångfald och inkludering inom Erasmus+	17
3. Övergripande betydelse av APL och LIA utomlands	19
Utlandsvistelsen har stor betydelse	19
Könsskillnader som framträder.....	20
Analys av deltagarrapporter bekräftar tidigare resultat	20
4. Utvecklade kunskaper och kompetenser.....	23
Yrkesmässig utveckling genom bredd, djup och spets.....	23
Stärkta generiska förmågor att verka i nya sammanhang	25
5. Personlig utveckling, omvärldsenagemang och anställningsbarhet	29
Snabbkurs i personlig utveckling.....	29
Omvärldsenagemang genom samhörighet och personliga relationer	31
Anställningsbarhet genom mognad, kompetens och kontakter	32
6. Om arbetet med inkludering i mobilitet	35
Urvalsprocessen spelar roll för inkluderingen.....	35
Hinder och utmaningar kan innebära begränsade möjligheter	38
Stöd och anpassningar för att hantera hinder och utmaningar.....	40
Förslag för stärkt inkludering	42
7. Skilda erfarenheter och betydelser bland elever och studerande	44
Erfarenhet och mognad påverkar vad elever får med sig	44
Yrkehögskolan och komvux – fokus på yrkeskunskaper och arbetsmöjligheter	45
Anpassad gymnasieskola – fokus på personlig utveckling.....	45
Olika betydelser och utmaningar – en reflektion	46
8. Betydelse för utbildningsverksamheten	50
Spridning mellan individer i skolmiljön.....	50
Utveckling och mervärde i utbildningsverksamheten	52

9. Slutsatser – APL och LIA utomlands ger betydelsefull erfarenhet och mervärde.....	55
APL och LIA utomlands är en betydelsefull erfarenhet för de elever och studerande som ges chansen	55
Systematiskt arbete med inkludering i programmet möjliggör deltagande för alla	56
Individernas deltagande ger mervärden i studiemiljön och utbildningsverksamheten	57
Betydelse av internationell mobilitet för etablering och kompetensförsörjning	58
Referenser	59
Bilagor	61
Bilaga 1: Metod och genomförande	61
Bilaga 2: Intervjuguide.....	64
Bilaga 3: Analyserade aspekter i deltagarrapporter	66
Bilaga 4: Begränsade möjligheter – Erasmus+ handledning.....	67
Bilaga 5: Om mobiliteterna inom APL och LIA	69
Figurer	
Figur 1: Sammanvägd påverkan på olika aspekter i deltagarrapporter, 2014–2020	19
Figur 2: Fördelning av tiden för utresa, procent.....	44
Figur 3: Deltagare i intervjustudien.....	62
Figur 4: Aspekter från deltagarrapporter: sammanvägda och enskilda, perioden 2014–2020	66
Figur 5: Antal utresande fördelat på utreseår och kön	69
Figur 6: Karta över värdländer och resmönster för APL och LIA, perioden 2014–2020	70
Figur 7: Fördelning av huvudspråk under mobiliteterna.....	70
Figur 8: Könsuppdelade utfall från deltagarrapporterna	71
Figur 9: Vistelselängd fördelat på kön (N=9893)	72

Sammanfattning

Rapporten är tänkt som ett stöd till utbildningsanordnare och huvudmän i arbetet med Erasmus+ projekt. Den belyser betydelsen av arbetsplatsförlagt lärande (APL) samt lärande i arbete (LIA) utomlands. I fokus står de elever och studerande som deltar i yrkesinriktade program och utbildningar inom gymnasieskolan och inom vuxenutbildning och yrkeshögskolan. Uppmärksamhet riktas även mot utbildningsanordnarnas arbete med inkludering kopplat till APL och LIA utomlands. Det är en aspekt som förstärkts inom Erasmus+, för att säkerställa att programmet är tillgängligt för alla.

Undersökningen bygger på intervjuer med representanter främst från utbildningsanordnare samt några elever och studerande. Det ingår också analys av deltagarrapporter som tidigare deltagare har besvarat.

De främsta slutsatserna kan samlas i följande punkter:

- **APL och LIA utomlands är en betydelsefull erfarenhet för de elever och studerande som ges chansen.** Det bidrar till betydande personlig utveckling och mognad, ofta följt av stärkt studiemotivation och självledarskap. Det bidrar också till utvecklade yrkesrelaterade kunskaper och kompetenser, både för det specifika yrket och mer generiska förmågor. På så sätt stärks anställningsbarheten. Möjligheten att växa genom att våga och klara av nya utmaningar kan vara särskilt viktig bland dem som har olika hinder och utmaningar.
- **Systematiskt arbete med inkludering i programmet möjliggör deltagande för alla.** Rapporten visar att det finns utmaningar med och behov av att utveckla arbetet med inkludering. Ett medvetet arbete börjar med att identifiera vilka utmaningar och hinder som finns bland egna elever och studerande. Det fortsätter i utformningen av urvalsprocesserna för vilka som får möjlighet att göra APL eller LIA utomlands. Inkluderingen underlättas vidare genom olika former av anpassning och stöd till elever och studerande, både under ansökningsprocessen och förberedelserna inför avresa, och under utlandsvistelsen.
- **Individernas deltagande ger mervärden i studiemiljön och utbildningsverksamheten.** Enskilda deltagares engagemang och erfarenheter bidrar till att andra elever och studerande också får ökad studiemotivation och inspiration för andra att ansöka om APL och LIA utomlands. Utbildningsverksamheten gynnas genom återförande av exempel, erfarenhet, kunskap och spetskompetens från andra länder. På ett verksamhetsövergripande plan bidrar det även till internationalisering och värdegrundsarbete.

Utifrån resultaten gör UHR även några övergripande iakttagelser avseende betydelsen av internationellt samarbete och mobilitet inom yrkesutbildning för etablering och kompetensförsörjning:

- För ungdomar bidrar vistelsen utomlands till bättre förutsättningar för etablering på arbetsmarknaden.
- Mobilitet har potential att stärka yrkesutbildningens kvalitet och attraktivitet.
- Internationellt samarbete – en pusselbit i kompetensförsörjning.

Summary

The aim of this report is to support education providers in their work with Erasmus+ projects. It highlights the importance of foreign placements that focus on work based learning, particularly for students participating in vocational programmes and courses at upper-secondary school, in adult education or higher vocational education. Education providers' work on inclusion linked to work based learning outside Sweden is also covered; this aspect is emphasised within Erasmus+ as a way of ensuring the programme is accessible for all.

The survey was based on interviews, primarily with representatives from education providers, and some students. It also includes an analysis of the participant reports that previous participants have completed.

The main conclusions can be compiled as follows:

- **Work based learning that is conducted abroad is an important experience for the students who are given this opportunity.** It contributes to significant personal development and maturity, often followed by increased motivation to study and self-leadership. It also contributes to the development of profession-related knowledge and skills, both in a specific profession and more generic abilities, which enhances employability. The opportunity to grow through being bold and succeeding with new challenges can be particularly important for students who face barriers and challenges.
- **Systematic work on inclusion in the programme facilitates participation for all.** The report shows that improving work on inclusion faces challenges and has some requirements. Focused work begins with identifying the challenges and barriers that exist among the students, and continues in designing the selection processes for who gets the opportunity to go on work based learning outside Sweden. Inclusion is further facilitated by different forms of adaptation and support for students, both during the application process and when preparing to travel, as well as while they are abroad.
- **Individual participation provides added value to the study environment and in educational activities.** The enthusiasm and experience of individual participants helps increase the motivation of other students and inspires others to apply for foreign placements in work based learning. Educational activities benefit from the introduction of examples, experience, knowledge and cutting-edge skills from other countries. At the level of the organisation, it also contributes to internationalisation and work on questions concerning fundamental values.

Based on these results, the Swedish Council for Higher Education has made some overarching observations about the importance of international cooperation and mobility within vocational education for establishment and skills supply:

- For young people, the time abroad contributes to conditions that are more conducive to establishment in the labour market.
- Mobility has the potential to boost the quality and the attractiveness of vocational education.
- International cooperation – a piece of the skills supply puzzle.

1. Internationell erfarenhet inom yrkesutbildning kan bidra till lärande och utveckling

Kompetensförsörjning är avgörande för Sverige som ett konkurrenskraftigt, hållbart och jämställt samhälle. Många arbetsgivare efterfrågar kompetenser som motsvarar gymnasieskolans yrkesprogram eller andra yrkesinriktade utbildningar. Internationellt samarbete och utbyte kan bidra till att stärka yrkesutbildningens kvalitet och attraktivitet. För individen kan möjligheten att förlägga en del av utbildningen utomlands bidra till en utvecklad och fördjupad kompetens samt underlätta etableringen på arbetsmarknaden.

Universitets- och högskolerådet (UHR) har i uppdrag att informera, administrera, besluta, stödja och följa upp program för internationellt samarbete och mobilitet inom utbildningsområdet. Det gör UHR bland annat genom att vara nationellt programkontor för Erasmus+ utbildning.¹ Medel från Erasmus+ kan användas för att genomföra arbetsplatsförlagt lärande (APL) inom gymnasieskola och komvux och lärande i arbete (LIA) inom yrkeshögskolan i ett annat land.

Målgruppen för rapporten

Med den här rapporten vill UHR ge huvudmän och utbildnings-anordnare inom yrkesutbildning kunskap om hur APL och LIA i ett annat land bidrar till lärande och utveckling bland elever och studerande. Här ingår också inkluderingsperspektiv samt betydelse för skolmiljön och utbildningsverksamheten. Utgångspunkten här är ett ökat fokus på att projekt inom Erasmus+ ska vara tillgängliga för alla oavsett förutsättningar, och därmed bidra till arbetet med mångfald och inkludering samt ett livslångt lärande för alla.

Rapporten erbjuder utbildningsanordnare uppdaterad och fördjupad kunskap för en svensk kontext. Det görs genom att belysa erfarenheter och röster från projekt inom Erasmus+ under de senaste två programperioderna; 2014–2020 och 2021–2027.

Syfte och genomförande

Syftet med rapporten är att undersöka betydelsen av att studerande inom yrkesprogram/yrkesutbildning genomför APL och LIA utomlands inom ramen för Erasmus+. Huvudfokus ligger på betydelsen för de utresande

1 MUCF är nationellt programkontor för Erasmus+ ungdom och idrott.

personernas kunskaper, kompetenser och utveckling. Men även i ett vidare perspektiv på individernas omvärldsenagemang och förväntningar kopplat till framtida arbetsliv samt spridningseffekter i skolmiljön och den övergripande verksamheten.

Uppmärksamhet riktas även mot utbildningsanordnarnas arbete med inkludering kopplat till APL och LIA utomlands, särskilt vad gäller urvalsprocesser, stödåtgärder och erfarenheter av eventuella skillnader bland dem som gör APL eller LIA. Här riktas uppmärksamhet mot det som inom Erasmus+ benämns begränsade möjligheter.

Den utbildningsform som står i fokus är gymnasieskolans yrkesprogram. Men nedslag görs även i anpassade gymnasieprogram inom gymnasieskolan, yrkesutbildning inom yrkeshögskola (YH) och kommunal vuxenutbildning (komvux). Detta för att fånga upp eventuella andra aspekter och perspektiv på att delta i Erasmus+, inte minst i relation till inkludering.

Rapporten bygger främst på fokusgruppsintervjuer med lärare vid åtta utbildningsanordnare som har följt utvecklingen bland elever och studerande som har gjort APL och LIA utomlands. För att få bredare perspektiv från utbildningsanordnarna har intervjuer också genomförts med personer med mer övergripande ansvar i projekt inom Erasmus+, som projektkoordinatorer och representanter från skollledning. Ett antal elever och studerande har också intervjuats.

Metoden har valts för att belysa olika betydelser, erfarenheter och sätt att arbeta, snarare än förekomst eller utbredning. Som referenspunkt och komplement till intervjuerna har dock även deltagarrapporterna (över 10 000 stycken) från programperioden 2014–2020 analyserats. Deltagarrapporterna bygger på en rad frågor till elever och studerande som berör rapportens teman, där de fått bedöma betydelsen av sin utlandsvistelse på en skala från ett till fem.

För närmare beskrivning av genomförande, se i bilaga 1. Metod och genomförande.

Rapportens upplägg

Här beskrivs rapportens upplägg.

Kapitel 2 ger ett sammanhang med syfte och mål med APL och LIA yrkesutbildning inom ramen för Erasmus+.

Resultatkapitlen 3–8 har följande fokus: kapitel 3–7 belyser individuella perspektiv med olika inriktningar, där kapitel 3–5 fokuserar på generella betydelser för dem som gör APL eller LIA utomlands. Kapitel 6–7 behandlar frågor om inkludering.

Kapitel 8 fokuserar på betydelse för utbildningsverksamheten.

Kapitel 9 presenterar rapportens slutsatser.

I texten finns också ett antal inforutor. De innehåller klargöranden och belysande exempel.

Tack till deltagarna i undersökningen

UHR riktar ett stort tack till deltagarna i studien som generöst delat med sig av sina erfarenheter och tankar kring betydelsena av möjligheten att genomföra APL och LIA utomlands. Det har varit avgörande för studien och ger viktiga bidrag till förståelse för programmets potential.

2. Förutsättningar för APL och LIA genom Erasmus+

Perioder av arbetsplatsförlagt lärande (APL) och lärande i arbete (LIA) är viktiga delar i yrkesutbildningar. Det här kapitlet ger en bakgrund till hur Erasmus+ möjliggör att sådana perioder kan förläggas till utlandet. Vidare handlar det om varför Erasmus+ fått allt större fokus på inkludering för att hantera allt större mångfald i samhället.

APL och LIA kan förläggas utomlands

Elever och studerande inom yrkesutbildning har inom EU:s program Erasmus+ möjlighet att göra APL samt LIA utomlands. Målet med APL- och LIA-perioder utomlands är generellt att de ska bidra till att utveckla kunskaper och kompetenser och ge erfarenhet av arbetsmarknaden inom olika yrkesområden. Målet med Erasmus+ är att stödja den utbildningsmässiga, yrkesmässiga och personliga utvecklingen för personer inom bland annat gymnasieutbildning och yrkesutbildning i och utanför EU. I förlängningen är målet också att stärka den europeiska identiteten och det aktiva medborgarskapet. Erasmus+ medger utlandsvistelse upp till ett år, men den genomsnittliga längden för APL- och LIA-perioder utomlands är 28 dagar (se vidare bilaga 5).

Programmet Erasmus+

Erasmus+ är EU:s program för internationellt samarbete och utbyte inom bland annat utbildning. Programmet ska bidra till ett mer demokratiskt och resursstarkt Europa genom att stärka kvaliteten inom utbildningsområdet. Målet är att främja enskilda personers och grupperns mobilitet i utbildnings-syfte och i syfte att öka samarbete, kvalitet, inkludering och rättvisa, spetskompetens, kreativitet och innovation på organisationsnivå.

Erasmus+ vänder sig till alla sektorer inom utbildning, såsom förskola, skola, yrkesutbildning, högre utbildning och vuxnas lärande. Organisationer kan söka bidrag genom programmet inom huvudsakligen två områden:

- Mobilitet i form av kompetenshöjande aktiviteter i andra länder. Det kan handla om studier och praktik i ett annat land för elever och studerande eller om kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte för personal.

- Partnerskap i form av samarbeten och utvecklingsprojekt mellan skolor, yrkesutbildningsanordnare, lärosäten, folkhögskolor, utbildningsorganisationer, branschorganisationer, företag med flera. Det kan till exempel handla om att ta fram pedagogiskt material i samarbete med organisationer i andra länder.

I Erasmus+ deltar alla EU:s medlemsländer samt Island, Liechtenstein, Norge, Nordmakedonien, Serbien och Turkiet. Det finns dessutom i vissa fall möjlighet att samarbeta med fler länder runt om i världen.

APL och LIA är en central del av yrkesutbildningen

Det centrala syftet med APL och LIA är att elever och studerande ska utveckla och fördjupa sina kunskaper och kompetenser i ett yrkessammanhang. Men det finns också andra värden. Betoningar och vissa delar skiljer sig något åt mellan olika utbildningsformer:

- Inom *gymnasieskolans yrkesprogram* ingår obligatoriska perioder av APL. Enligt examensmålen ska det utöver yrkeskunskaper även bidra till att eleverna "utvecklar en yrkesidentitet samt reflekterar över yrkeskulturen och blir en del av yrkesgemenskapen på en arbetsplats".² APL finns även inom gymnasieskolans *introduktionsprogram* och är i vissa av dem obligatoriskt.
- Innehållet i målen för APL inom de nationella programmen inom den *anpassade gymnasieskolan* är detsamma som för yrkesprogrammen. Dessutom ska det ge elever inom anpassade gymnasieprogram en inblick i företagande.
- Inom yrkesinriktad utbildning inom *kommunal vuxenutbildning* (komvux) är APL än så länge inte ett utskrivet krav.³ APL anses dock bidra till bättre kompetensförsörjning bland annat genom att erbjuda "kvalitet, djup och verklighetsförankring" samt att eleverna blir anställningsbara och får chans att bygga nätverk med möjliga framtida arbetsgivare.⁴
- Inom *yrkeshögskolan* är det uttalade målet med perioder av LIA att "studenterna ska vara anställningsbara från dag ett efter examen".⁵ LIA avser därför bidra till fördjupat yrkeskunnande genom erfarenhetsbaserat lärande i samarbete med yrkeskunniga personer. Men också erfarenhet av en verklig miljö och sin kommande yrkesroll samt en chans att bygga nätverk med möjliga framtida arbetsgivare.

2 Skolverket (2020).

3 APL krävs dock för att få statsbidrag för regional yrkesvux och blir ett krav för sammanhållna yrkesutbildningar (yrkespaket) från 2025. Källa: prop. 2021/22:159.

4 Skolverket (2016); Prop. 2021/22:159.

5 Myndigheten för yrkeshögskolan (2023).

Ökat fokus på mångfald och inkludering inom Erasmus+

Under den innevarande programperioden 2021–2027 har Erasmus+ tilldelats kraftigt ökade resurser. Det finns dock personer vars deltagande i programmet försvåras av olika omständigheter och som därför inte kan delta i lika hög grad. Redan föregående programperiod fanns formuleringar om att programverksamheten ska bidra till rättvisa och inkludering. För innevarande programperiod har den ambitionen stärkts, både i programskrivningar och stödformer.⁶ I en strategi för mångfald och inkludering understryker EU-kommissionen vikten av att personer med så kallade begränsade möjligheter och underrepresenterade grupper ska ges jämlika förutsättningar att delta i projekt inom Erasmus+.⁷

Mångfald och inkludering är alltså centralt i programmet som ”ska främja lika möjligheter och tillgång, inkludering, mångfald och rättvisa inom samtliga insatser”.⁸ Med det menas att projekt inom Erasmus+ ska utformas så att de blir inkluderande och tillgängliga för ett brett deltagande, i ett samhälle alltmer präglad av mångfald. Inkludering ses här som en process som genomsvårar verksamheten i flera led; från formulering av mål till genomförandet och faktiskt resultat.⁹

Identifiering av begränsade möjligheter

EU-kommissionen klargör att varje projektägare behöver precisera vad som avses med begränsade möjligheter och hur det ska hanteras i det specifika sammanhanget. Eller med kommissionens ord:

”Upprätta en gemensam definition av vilka som kan anses vara personer med begränsade möjligheter och en sammanhängande ram för att inkludera dem i programmen.”¹⁰

I sammanhanget nämns ofta även underrepresenterade grupper. Begreppet ”begränsade möjligheter” och ”underrepresenterade grupper” är nära kopplade till varandra och kan vara relaterade. Det finns inga fastslagna definitioner. De är mer formulerade som utgångspunkter eller riktlinjer att förhålla sig till. Varje projektägare inom Erasmus+ bör alltså finna ett synsätt och begreppsligt innehåll som är relevant för den egna verksamhetens förutsättningar och ambitioner.

I *Vägledning för genomförandet – Strategi för inkludering och mångfald inom Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren* listas följande exempel på sådant som kan innebära hinder och utmaningar. (För utförligare förklaring se bilaga 3).¹¹

6 Europeiska kommissionen (2023).

7 Europeiska kommissionen (2021b).

8 Europeiska kommissionen (2021a), s. 7.

9 Skolverket (2020).

10 Europeiska kommissionen (2021b), s. 9.

11 Europeiska kommissionen (2021b), sid 9. Se också: UHR (2021).

- Funktionsnedsättning.
- Hälsoproblem.
- Hinder kopplade till utbildningssystem.
- Kulturella skillnader.
- Sociala hinder.
- Ekonomiska hinder.
- Hinder med anknytning till diskriminering.
- Geografiska hinder.

Sådana hinder kan verka enskilt eller tillsammans i olika kombinationer för den enskilda.

Listan ska ses som förslag att bygga vidare på. I grund och botten handlar det om att identifiera utmaningar eller hinder för individer eller grupper att delta i internationella utbyten. Risken är annars att vissa grupper i mindre utsträckning än andra ges möjlighet att delta i utbyten. Det skulle kunna utgöra så kallade underrepresenterade grupper.

Överbrygga utmaningar och hinder

Arbetet med att synliggöra begränsade möjligheter gör det möjligt att identifiera hinder och utmaningar och erbjuda stöd för att bistå individer och grupper att delta i Erasmus+. Varje organisation har mandat och ansvar att anpassa sin strategi och stödnivå utifrån sina egna förutsättningar. Upplägget för urvalsprocessen behöver beskrivas i projektansökan inom Erasmus+. Där uppmanas utbildningsanordnaren även att identifiera faktorer som skulle kunna innebära begränsade möjligheter att delta samt vilka stödåtgärder som skulle kunna behövas.

Inom Erasmus+ finns särskilda stödformer för att underlätta att projekt ska inkludera individer med begränsade möjligheter, exempelvis genom anpassningar och medföljande personal.¹²

Målet är att projekt inom Erasmus+ ska genomsyras av strävan efter mångfald och inkludering. Huruvida ett visst projekt eller deltagare behöver och ska få ytterligare stöd för inkludering beror på sammanhanget, och är upp till projektägaren att identifiera och sakkunniga (UHR)¹³ att bevilja.¹⁴

12 Inom ramen för Erasmus+ finns två stödformer: 1. Ekonomiskt, 2. ytterligare stöd och resurser. Det finns särskilt riktade bidrag för att täcka omkostnader som gör att personer med begränsade möjligheter kan delta, till exempel ett särskilt inkluderingsbidrag som täcker merkostnader för att personer med begränsade möjligheter ska kunna genomföra internationell mobilitet. Det finns även stöd för förberedande besök, för att exempelvis säkerställa att mobiliteter kan genomföras på ett inkluderande sätt som tar hänsyn till deltagarnas behov. Det finns även stöd för språkstudier.

13 UHR är nationellt programkontor för Erasmus+ verksamhet mot utbildning. I den rollen ingår att informera och stödja i ansökningsprocessen och genomförandet av Erasmus+ mobilitetsprojekt. Men även att besluta om vilka projekt som ska få Erasmusmedel samt följa upp resultaten.

14 UHR (2021).

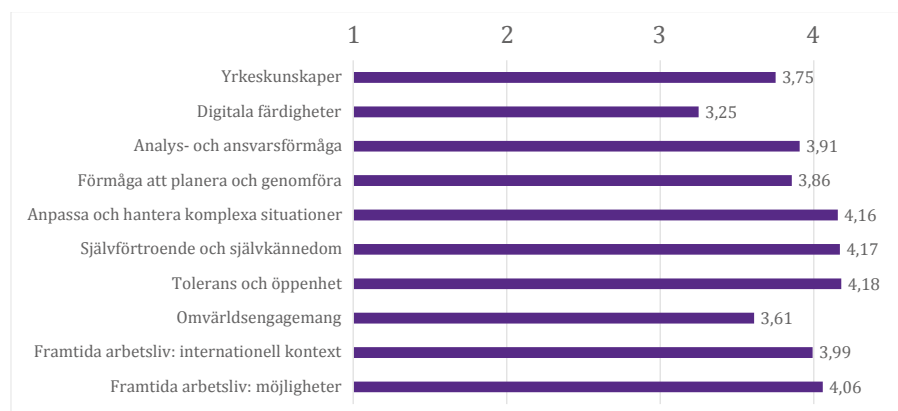
3. Övergripande betydelse av APL och LIA utomlands

Här ges en övergripande bild av hur elever och studerande värderar betydelsen av sin APL- eller LIA-period utomlands. Analysen baseras på deltagarrapporter där deltagarna fått svara på frågor om utlandsvistelsen och bedöma betydelsen i olika avseenden direkt efter hemkomst. Resultaten från deltagarrapporterna, liksom ett par tidigare studier, placerar intervjuresultaten i ett bredare sammanhang.

Utlandsvistelsen har stor betydelse

Analysen av deltagarrapporterna från 2014–2020 visar att APL och LIA utomlands generellt hade en tydlig påverkan på elever och studerande som deltog under perioden. Aspekterna som visas i figur 1 är en sammanvägning av frågor i deltagarrapporterna. De kan kopplas till olika betydelser genom utveckling av såväl yrkesmässiga som generiska kunskaper, kompetenser och personlig utveckling. Men även påverkan på omvärldsenagemang och möjligheterna för framtida karriärutveckling (se vidare Bilaga 3).

Figur 1: Sammanvägd påverkan på olika aspekter i deltagarrapporter, 2014–2020

Förklaring: Utfallet bygger på en femgradig skala med utgångspunkt i frågorna i deltagarrapporterna. 1 anger mycket liten påverkan och 5 anger mycket stor påverkan. 3 anger att det inte finns någon bestämd uppfattning.

Analysen av deltagarrapporterna visar att APL och LIA utomlands sammantaget upplevs bidra *i ganska hög grad* till utveckling bland individerna som åkt i väg. Spridningen mellan aspekter är också relativt jämn och anger med några få undantag en ganska stor påverkan.

Störst påverkan märks på aspekter som relaterar till personlig utveckling och generiska kompetenser: att kunna anpassa sig och agera i komplexa

situationer, tolerans och öppenhet samt självförtroende och självkänedom. Alla bedömdes ha en ganska stor påverkan. Även frågor som relaterar till analys- och ansvarsförmåga samt planering och genomförande uppskattas ha betydande påverkan, om än något mindre. Inverkan på karriärutveckling förväntas också vara ganska stor, både vad gäller intresse och förutsättningar att arbeta i en internationell kontext och vad gäller möjligheterna på arbetsmarknaden i allmänhet. Påverkan på yrkeskunskaper skattas något lägre i deltagarrapporterna.

Omvärldsenagemang och digitala färdigheter sticker ut genom en större osäkerhet om i vilken grad utlandserfarenheten har bidragit till utveckling. Frågorna om omvärldsenagemang uppehåller sig här vid engagemang i frågor som rör samhörighet med Europa och om de tror att de kommer att engagera sig i politiska och sociala frågor i framtiden.

Könsskillnader som framträder

Det kan konstateras att det finns en tydlig skillnad vad gäller könsfördelningen bland dem som genomförde APL eller LIA utomlands inom Erasmus+ under perioden 2014–2020. Fördelningen var 59 procent kvinnor och 41 procent män.¹⁵

Även i analysen av deltagarrapporterna undersöktes könsbundna mönster i relation till rapportens övergripande syfte. På övergripande nivå är det värt att nämna att kvinnor generellt skattar betydelsen högre än män i deltagarrapporten. Även om det gick att konstatera statistiskt signifikanta könsskillnader mellan olika aspekter i materialet så var de marginella. Det handlar som mest om 0,2 enheter på den femgradiga skalan. Sådana skillnader förekommer främst relaterat till aspekterna tolerans och öppenhet; självförtroende och självkänedom samt karriärutveckling, där kvinnor skattar betydelsen högre än män. Könsskillnaderna för de sammanvägda aspekterna presenteras i bilaga 5.

Könsskillnaderna är så marginella att de är svåra att dra tydliga slutsatser av, eftersom det finns andra viktiga aspekter som kan förklara skillnaderna. Yrkesutbildningar har många gånger en tydlig könsdominans, vilket gör att andra faktorer kan spela stor roll.¹⁶ Exempelvis förekommer olika förutsättningar och traditioner inom utbildningar, liksom olika förutsättningar på arbetsmarknaden.

Analys av deltagarrapporter bekräftar tidigare resultat

Genom åren har effekterna eller betydelsen hos deltagarna av utlandsvisitelserna utvärderats, framför allt gällande föregående programperiod. En

15 Inom Erasmus+ finns bara möjlighet att fylla i deltagarrapporterna utifrån två kön.

16 UHR (2019).

större studie från 2020¹⁷ jämförde påverkan på deltagare under perioden 2014–2018 i nio länder¹⁸. Resultaten visade att den starkaste påverkan handlar om utvecklade kunskaper och kompetenser. Positiva effekter märktes också på deltagarnas nätverk och europeiska engagemang.

I en nationell delrapport för Sverige, som baseras på data från 2014–2016, framkom även att mobilitet bidrog till att utveckla elever och studerande på ett personligt plan.¹⁹ Exempelvis blev de mer öppensinnade och nyfikna på nya utmaningar, mer kapabla att anpassa sig till och agera i nya situationer och bättre på att samarbeta i team. De upplevde också att deltagandet förbättrat deras professionella kompetenser, exempelvis att de var mer kapabla att ta sig an arbetsuppgifter med stort ansvar. Deltagandet hade också bidragit till europeiska perspektiv genom ett större intresse för europeiska frågor, att de kände sig mer europeiska och mer medvetna om sociala och politiska begrepp.

I en irländsk studie från 2021 om deltagare inom yrkesutbildning²⁰ drogs slutsatsen att mobilitetserfarenheter verkar ha störst inverkan på utveckling av så kallade mjuka färdigheter och breddning av möjligheter för framtiden. Fler än tre fjärdedelar av de svarande sa att mobiliteten hade utvecklat eller förbättrat deras kommunikations- och samarbetsfärdigheter samt deras förmåga och vilja att arbeta i en internationell miljö. Över hälften uppgav också en stark utveckling av interpersonella färdigheter. Det rapporterades även om utvecklade yrkeskompetenser, och en femtedel angav en betydande utveckling av mer specifika kompetenser, som att hantera teknisk dokumentation, använda den senaste tekniken eller att använda specialmaskiner. Fler än två tredjedelar uppgav att de tack vare utlandserfarenheten var mindre rädda för att arbeta eller studera utomlands.

Resultaten tyder på att effekterna är störst bland deltagare som inte har bott hemifrån eller arbetat i sitt yrkesområde tidigare.

En forskningsstudie undersökte påverkan på ungdomar som deltagit i projekt inom programdelen Erasmus+: Youth in Action.²¹ Fokus låg på om ojämlika sociala förutsättningar (social inequalities) påverkar vad de får med sig i form av kunskaper och färdigheter för livslångt lärande. Exempel på sådana kunskaper och färdigheter var deltagande i samhället och det demokratiska samhällslivet, interkulturell interaktion, lärande samt personlig utveckling. Olika ojämlika förutsättningar som undersöktes handlade om utbildning, deltagande i arbetsmarknaden respektive det demokratiska samhällslivet, migration, minoritetstillhörighet samt mobilitet. Resultaten visade en tendens till att ungdomar som kan sägas ha ojämlika förutsättningar utifrån någon eller några av dessa aspekter generellt lär sig något mer genom att delta i sådana projekt. En möjlig förklaring som anges är att de hamnar i fler situationer som är nya för dem och därmed har större påverkan.

17 Erasmus+ (2020).

18 Österrike, Estland, Finland, Ungern, Island, Nederländerna, Norge, Slovenien och Sverige.

19 Erasmus+ (2019).

20 Léargas (2021).

21 Meyers, Mayerl och Fennes (2020).

En annan är att de kan vara mer angelägna att ta till vara tillfället och därför är mer engagerade i att få ut så mycket som möjligt. Det var särskilt tydligt bland dem som inte hade så stor erfarenhet av mobilitet. Sammantaget var dock skillnaderna mycket små mellan ungdomar med sämre förutsättningar och andra. Den övergripande slutsatsen som drogs var att projekten inte påverkar deltagarna ojämlikt.

4. Utvecklade kunskaper och kompetenser

Det här kapitlet visar att APL och LIA utomlands har betydelse för yrkesrelaterade kompetenser, i synnerhet mer generiska kompetenser. Det inkluderar både kunskaper och färdigheter och uttrycks ofta som förmågor.

Yrkesmässig utveckling genom bredd, djup och spets

Erfarenheterna utomlands bidrar till att bredda och fördjupa yrkesrelaterade kunskaper och kompetenser. I det ingår nya perspektiv på olika arbetssätt, eller hur det kan vara olika organiserat utifrån sammanhang. APL och LIA utomlands ger ibland även möjlighet att lära sig spetskompetenser som inte finns i Sverige.

Breddade och fördjupade yrkeskunskaper och kompetenser

Genom att hamna i ett nytt sammanhang med andra förutsättningar kommer elever och studerande i kontakt med nya sätt att göra saker. Det bidrar till bredare och fördjupade kunskaper inom respektive yrkesområde. I undersökningen framkommer exempel som olika krav på bemötande och marknadsföringskunskaper inom hotellbranschen, och att klippa olika hårtyper inom frisöryrket. Komvuxelever på bageri och konditoriutbildning beskrev att de utvecklade andra arbetsmetoder och använde andra råvaror inom bageriverksamhet:

”– Jag tyckte det var kul att de hade annorlunda råvaror, och kryddor. De hade kryddor som inte finns här [...]

– Man blir lite, så att säga, bredare i sin kunskap. Man blir mer flexibel i och med att man behärskar olika tekniker och så, det gör att man utvecklas också.”

I utbildningar mot utpräglad internationella branscher eller där jobben i stor utsträckning finns internationellt beskrivs möjligheten att bredda och fördjupa sina kunskaper och kompetenser på plats i andra länder som mycket givande. I vissa branscher ger utlandserfarenheterna en naturlig ingång till olika sätt att tolka EU:s regelverk och politik. Ett exempel handlade om naturbrukselever som fått nya kunskaper om EU:s jordbrukspolitik och perspektiv på olika förhållningssätt och genomförande.

Uppfattningen bland skolpersonal är också att de som reser ut får bättre förståelse för vilka kunskaper de faktiskt har och vad skolan har förberett dem på i undervisningen.

Spetskunskaper och kompetenser

I vissa fall får de utresande även del av spetskompetenser i relation till sina yrkesområden. Ett exempel gäller naturbruksprogrammet, inriktning hästhållning. Där beskrevs att ridsporten är större i många andra länder och att eleverna därmed fått chans att lära sig andra sätt att arbeta med hästhållning och tävlingsverksamhet. Några gymnasielärare berättade också om nya tekniker inom plastindustrin och hur APL-perioden bidrog med både nya kunskaper och inspiration till utveckling:

- ”– De håller på mycket med 3D-printing [inom en portugisisk industri] [...] i alla material du kan tänka dig. Det är med lasrar. Det är i metall. Det är i plast. Det är i allt. [...] Och sedan kan de [eleverna] sitta på planet hem, och så bara: 'Det här kan ju jag nu. Nu köper jag mig en 3D-printer'.
- De har sett industrin där nere, och så kommer de hit och så får de titta på industrin här, och så ser de att vi ligger efter.
- Och då kan det också bli en: 'Kan de, så kan väl vi.'”

Ett annat exempel gäller elever på fordons- och transportprogrammet som fick lära sig om produktionsteknik som i flera avseenden är mer avancerad än hemma. Det handlar om robotteknik, där Sverige anses ha behov av att hämta hem spetskompetens för att inte komma efter i utvecklingen. Eleverna fick både nya kunskaper och kompetenser, och en mer nyanserad bild av utvecklingen. Det är ett typexempel på att APL utomlands bidrar till det större syftet, att genom internationella kontakter hålla utbildningen uppdaterad för att kunna förse branschen med aktuell kompetens.

Analytisk förmåga kopplat till bredd, djup och spets

Erfarenhet av andra arbetssätt inom yrket ger grund för reflektion hos elever och studerande kring olika sätt att göra saker och att det finns andra förutsättningar i andra länder. Många elever och studerande är frågvisa om vad skillnaderna beror på och innebär för yrket. Som att markbristen i Nederländerna ger mindre möjligheter att låta djuren gå fritt ute. Med det följer ofta djupare förståelse för varför saker görs på olika sätt i Sverige och andra länder. En gymnasielärare inom naturbruksprogrammet, inriktning hästhållning, berättade att elever använt och utvecklat sina reflekterande och kritiska förmågor. Då fördjupades också deras kunskaper om varför de får lära sig att göra på ett visst sätt:

- ”Lika väl som vi [lärare] undrar varför man gör på ett visst sätt och eleven ska berätta det, så vill vi att eleven ska ställa samma fråga till oss: 'Varför då? I Spanien gör [hästskötarna] så här, varför gör vi på det andra viset i Sverige?' till exempel. Det finns diskussionstillfälle för det.”

Många, men inte alla, kommer också hem med reflektioner om att det svenska systemet har många fördelar. Lärare på komvux bageri- och konditoriutbildning berättade till exempel:

”– Ja, där förstår de ju hur bra man kanske har det som anställd i Sverige, med kollektivavtal och maxarbetstider.

– Och de förstår våra hygienregler på ett annat sätt när de har sett hur det kan vara.

– Att man kanske inte kan muta bort miljö och hälsa.”

Erfarenheterna innebär inte nödvändigt en värdering i termer av bra eller dåligt, utan mer en erfarenhet av att det finns fördelar och nackdelar i olika system.

Stärkta generiska förmågor att verka i nya sammanhang

Till generiska förmågor räknas kunskaper och kompetenser som är användbara – och ibland avgörande – i många sammanhang. I vissa utbildningar är de dock centrala och högst yrkesrelaterade. Exempelvis sociala förmågor, som är avgörande i många serviceyrken.

Förmåga att ta ansvar genom initiativ, planering och genomförande

Att kunna ta ansvar är ofta avgörande i olika arbetssituationer. I intervjuerna vittnar många om att de får större ansvar på arbetsplatser utomlands jämfört med i Sverige. Det handlar exempelvis om högre förväntningar på självständighet och märks genom att de får göra saker själva, men också att planera och organisera arbetsuppgifter samt fatta egna beslut. Det hänger delvis ihop med tydligare närvaro av handledare och arbetsledare i Sverige.

Samtidigt har vissa i princip bara fått titta på eller göra okvalificerade uppgifter som inte har koppling till deras utbildning, som att sopa golv. Då har utbildningsanordnaren eller eleven ibland behövt kommunicera med arbetsplatsen om förväntningarna. Flera elever i studien uttrycker att de då fått övning i att ta initiativ genom att ”ta för sig” och ”visa framfötterna”. En elev förklarade att det egna drivet också var viktigt för att få svårare och mer lärorika uppgifter:

”Jag tror det beror lite på en själv, hur mycket man visar att man vill engagera sig och hur mycket man vill. För om man visar att man kan, att man vågar ta lite mer risker, så att säga, ta på sig lite svårare uppgifter så kommer APL-platsen märka det, och med tiden ger de dig svårare och svårare, eller mer och mer, arbetsuppgifter.”

Även vardagslivet utomlands ger övningstillfällen i att planera och organisera sitt liv. Det är ett vanligt samtalsämne efter utlandsvistelsen och handlar ofta om hur de löste olika situationer både på arbetsplatsen och på fritiden.

Förmåga att lösa problem och att anpassa sig till nya situationer

”De blir mer orädda, när de kommer tillbaka och vågar lösa problem.”

Citatet sammanfattar något som många lärare pekar på. I det här fallet en gymnasielärare som pratade om värdet av att eleverna "hamnar utanför bekvämlighetszonen". En gymnasieelev på en annan skola var inne på samma linje:

"Man möttes ju dagligen av situationer man inte var förberedd på. Och det tror jag var väldigt givande, nu när det kommer något oväntat så löser jag det ganska enkelt."

Det fanns många berättelser om situationer när de utresande ställts inför utmanande upplevelser. Det handlade om nya situationer eller andra system och kulturer, delvis i arbetet men främst i vardagslivet. Sådana tillfällen ger träning i att självständigt identifiera och komma på lösningar. I det krävs både analysförmåga och kreativt tänkande.

Exempel som togs upp från vardagslivet var allt från att förstå betalsystem och kollektivtrafik, till att hantera bagage som kommer bort, vardagliga saker som att handla, laga mat och tvätta. Att hantera nya sociala och kulturella sammanhang är ytterligare en dimension.

Samma bild framträdde om arbetslivet. En lärare sa att deltagarna tvingas "knäcka koden ganska fort på arbetsplatsen, hur det fungerar" Många exempel handlade om att förstå och anpassa sig till ett mer hierarkiskt system, och andra sätt att genomföra arbetsuppgifter än vad de lärt sig i utbildningen. Sådana förmågor beskrivs även bidra till öppenhet för olikheter samt ökad flexibilitet och lyhördhet.

Förmågor kopplade till social och kulturell interaktion

Förmågor kring social och kulturell interaktion går ofta in i varandra. Enligt de intervjuade utvecklas många sociala förmågor. Exempelvis att kommunicera och ta kontakt med folk, att samspela med kollegor och lokalbefolkning, liksom respekt och hänsyn under samarbete. En projektkoordinator beskrev en påtaglig utveckling av social insikt och kompetens hos en elev:

"[Hen] var en riktig buffel. Och sedan så kom [hen] hem och tackade personer som hade hjälpt till med att ordna den här praktiken utomlands och sa att: 'Nu har jag förstått att det betyder något hur jag uppför mig och hur människor ska uppföra sig mot mig.'"

Utifrån att yrkeslivet ofta ställer höga krav på att samarbeta, uttrycktes att elever blir bättre på att förstå och hantera situationer i grupper med olika åsikter och vanor. En elev berättade:

"Jag har lärt mig jättemycket. Både om hur jag fungerar och hur man fungerar i grupp. Det är liksom fyra personer som aldrig bött tillsammans innan, och då att vi skulle laga mat tillsammans, vi handlade tillsammans. Alla har olika åsikter. Man har ju fått lära sig att handskas med sådana situationer."

Kopplat till kulturell interaktion förklarade representanter för utbildningsanordnarna att utlandserfarenheterna delvis kompletterar det arbete som

görs på skolorna kring integration. Ett återkommande tema exemplifieras med uttalandet att det är viktigt att: "förstå att likheterna är större än skillnaderna, och respektera det som kanske skiljer sig åt, och vara lite nyfiken". I det ligger också förmåga till distans och att se saker på andra sätt. Även att vara respektfull, öppen och anpassningsbar i olika sammanhang och att våga möta människor från andra kulturer, lyfts som mycket viktiga förmågor som utvecklas under praktiken utomlands. En projektkoordinator beskriver vikten inom globala branscher av att ha kompetens att jobba i andra länder där saker kan fungera på andra sätt:

"att ha en annan syn på omvärlden än det svenska perspektivet bara [...], att vidga sina vyer och förstå att Sverige inte är norm. [...] Det primära är att se likheter med andra länder, men också förstå att, ja, en del saker skiljer sig åt [...] att förstå hur man fungerar i en global värld."

Förmåga att verka i olika organisationer

Inom yrkeshögskolan beskrev en utbildningsledare att:

"Det är väl också det att man upptäcker att det är extremt stora organisatoriska skillnader."

Citatet fångar vikten av att uppleva olika organisationskulturer i arbetslivet, med andra arbetsförhållanden, som andra arbetslagar, arbetstider och arbetstempo, men också andra förhållningssätt och socialt samspel. Ett återkommande exempel var erfarenhet av mer hierarkiskt organiserade arbetsplatser, där relationerna mellan chef och medarbetare ofta är mer formella än i Sverige. Även om det ofta upplevs som en utmaning att anpassa sig till det uttrycktes också fördelar.

Det finns också exempel på det omvända, med knappt närvarande chefer eller väldigt platta organisationer. En del arbetsplatser beskrevs även som familjära. Det gäller inte minst naturbruk, där eleverna ofta får bo på en gård och arbetet är mer organiserat som ett samarbete. Fördelar som beskrevs i sådana sammanhang var att bli del av arbetslaget, få ta ansvar och använda sina kunskaper.

Ett mer övergripande resonemang var att steget från Sverige till en arbetsplats i ett annat land kan vara mer eller mindre stort. Vissa länder beskrevs som "hårda" miljöer som inte passar för yngre och mindre erfarna elever. Andra beskrevs ha en liknande organisations- och ledarskapskultur som Sveriges.

Språklig förmåga

"Det finns många som haft en stor utvecklingsresa i språket."

Utlandsvistelsen bidrar till språkutveckling. Framför allt engelska, men även andra språk, kompletterat med kroppsspråk. Det är också ett av de främsta kunskapsbidrag som alla intervjuade i någon mån uttryckte. Inforutan på sidan 28 presenterar statistiskt för hur elever och studerande svarat i deltagarrapporterna om sin språkutveckling.

Språkutveckling under utlandsvistelsen

I deltagarrapporterna har 80 procent svarat att de använde engelska som huvudspråk under vistelsen utomlands. Spanska kom på andra plats med 6 procent, trots att Spanien var mottagarland för 20 procent av mobiliteterna. Tyska och franska uppgavs som primärt språk av mycket få. Drygt 40 procent uppgav även ett sekundärt språk för sin mobilitet, där engelska var vanligast.

Drygt 70 procent uppgav att de förbättrat sina kunskaper i det primära språket. Andelen var signifikant större för kvinnor (75 %) än för män (65 %). Ytterligare cirka 20 procent uppgav att de redan före mobiliteten talade det primära språket flytande. Här var andelen större för män (27 %) än för kvinnor (17 %).

I bilaga 5 finns översikter som visar vilka som är de vanligaste språken samt länderna att resa till för den period som undersökningen gäller.

Genomgående berättas det att deltagarna slappnar av när de är tvungna att praktisera språket och märker att de klarar av att ta sig fram. Det gör att de utvecklar sina språkkunskaper och får bättre ordförråd. Det bidrar också till självkänsla och intresse för språk samt inte sällan till större engagemang i språkkurserna. En elev berättar hur det bidragit till att våga studera på engelska:

”Men nu direkt till hösten ska jag göra Tekniksprånget, och jag ska faktiskt göra det och prata engelska. [...] Det hade jag nog inte gjort om jag inte varit utomlands nu, och fått den här, ja, men erfarenheten av att prata engelska dagligen.”

Inom yrkeshögskolan beskrivs språket som en stor utmaning för en del äldre studerande, men långt ifrån alla.

De språkliga utmaningarna och lärdomarna uppstod mest i samspelet med lokalbefolkningen i länder där engelska inte är ett naturligt första eller andra språk. Insikten att klara av utmaningen och att befolkningen ”i vissa fall var sämre på engelska” gjorde att elevernas språkliga självförtroende stärktes. En elev sa:

”Den som kunde engelska bäst på vår arbetsplats, han var den högsta chefen med högst utbildning, och hans engelska var knappt bättre än vår.”

5. Personlig utveckling, omvärldsengagemang och anställningsbarhet

Undersökningen visar att många som gör APL eller LIA utomlands genom Erasmus+ utvecklas på flera plan. Betydelsen för personlig utveckling är särskilt påtaglig, men det märks även i relation till omvärldsengagemang och anställningsbarhet.

Detta kapitel tar avstamp i resultaten från föregående kapitel om utvecklade kunskaper och kompetenser. Här flyttas fokus till hur erfarenheterna kan bidra till individens utveckling genom sådant som självförtroende, självkänsla och självständighet, men också perspektiv på en själv och omvärlden och till att lyfta blicken mot möjligheter i framtida yrkesliv och i livet i stort.

Snabbkurs i personlig utveckling

APL och LIA utomlands har påtaglig betydelse för personlig utveckling och mognad, men bidrar också till tydligare individuella mål och öppnar för framtida möjligheter. Det är en stark uppfattning som framkommer i studien och som delas av skolpersonal, elever och studerande. En delförklaring är att de flesta som gör APL utomlands aldrig har rest, och än mindre bott utomlands utan föräldrar tidigare, särskilt inte inom gymnasieskolan. Det beskrivs som en "extraordinär upplevelse" att bo och arbeta i ett annat land. Erfarenheten att ta sig an och lyckas lösa utmaningar bidrar till att växa. Att det i hög grad bidrar till självförtroende och självkännetdom framgår även i deltagarrapporterna, som ställer frågor som relaterar till effekter på självförtroende samt att känna till sina styrkor och svagheter.

Självkännetdom, självförtroende och självständighet

Erfarenheter som beskrivits tidigare, av att befinna sig i ett annat sammanhang innebär en omfattande övning i självständighet. Att klara sig själv bidrar också till stärkt självförtroende och stolthet. En elev sa:

"Jag har väl lärt känna mig själv på en helt ny nivå. Jag trodde inte jag var så självständig, men nu har jag ju fått ta hand om allt själv, och jag har insett att jag klarar mig väldigt bra själv."

Yrkesmässigt kan det handla om att klara av att möta kunder på ett annat språk och i ett nytt sammanhang, vilket ofta kräver att utmana sig själv. Arbetsgivarens förtroende för att eleverna klarar saker på arbetsplatsen kan också bidra till ökat självförtroende. Även bland äldre på komvux och inom yrkeshögskolan beskrevs självförtroendet öka, både bland dem som inte rest ensamma tidigare och äldre som var ovana att arbeta på ett annat språk.

En central aspekt i den personliga utvecklingen som beskrivs handlar om att våga lämna det välkända, vardagliga sammanhanget och att ta för sig av en möjlighet som ges. Sådant, menar de intervjuade, bidrar också till att växa och mogna. Så här sa en lärare:

”Jag mötte faktiskt en tidigare elev, hon tog studenten för tre år sedan [...]. Då berättade hon att hon jobbade på en sån här lyxjakt [...]. Och då nämnde hon just med det här att våga ta steget, att flytta hemifrån och flytta utomlands och vilken roll Erasmus faktiskt hade i det.”

Citatet antyder att effekterna finns kvar även efter examen. Det pekar också på att självständighet och självförtroende bidrar till ökad förmåga till ”självledarskap” i att identifiera och ta sig vidare mot nya mål. Något som en projektkoordinator särskilt ansåg att ungdomar behöver utveckla både inför yrkeslivet och självständighet i vardagen:

”Hon hade vuxit och hon insåg själv att ’det här var jättebra för mig. Jag vågar prata, jag vågar ta för mig’ ja. Hon hade vuxit på en och en halv vecka och då hade hon halva tiden kvar. Så att där märkte man verkligen personlig utveckling.”

Processen påbörjas redan före resan genom självledarskap

Även förberedelserna inför resan kan bidra till övning i självledarskap. Inte minst genom att sätta upp ett mål och att anstränga sig och ta det ansvar som behövs för att få chansen att få göra APL eller LIA utomlands. Som att sköta studierna och APL i Sverige.

De flesta skolor har gjort mycket kring förberedelser åt eleverna inför APL och LIA utomlands, till exempel ordnat praktikplatserna. En skola som ingick i undersökningen uppmuntrade dock sina elever att själva söka upp och ta kontakt med arbetsplatser som de var intresserade av. Det kan ses som ytterligare en möjlighet att utveckla sitt självledarskap. Även studerande inom yrkeshögskolan har stor frihet att själva ordna praktikplats och det praktiska kring det. Samtliga utbildningsanordnare erbjöd dock stöd i processen. Gymnasieelever som själva hade ordnat arbetsplatser utomlands uttryckte stolthet och ett värde i upplägget:

”Man måste öppna upp och se lite fler möjligheter kanske. Man kan inte vara riktigt så kräsen som man kanske vill vara. Vi lyckades väldigt bra, och hittade något vi verkligen ville göra. Men det kan också vara så att man tar det man får lite grann.”

Eleverna vittnade samtidigt om att det kunde uppfattas som en barriär för vissa mindre säkra eller självständiga elever som då inte ens försökte göra sin APL utomlands.

Även studiemotivationen ökar före utresan

Möjligheten att göra APL eller LIA utomlands påverkar studiemotivationen på olika sätt, både före och efter resan. Det hänger ihop med personlig utveckling,

mognad och självledarskap, genom övning i att sätta upp mål, ta till sig förutsättningarna och arbeta för att förverkliga mål.

Före avresa bidrar möjligheten att göra APL eller LIA utomlands tydligt till ökad studiemotivation. Det är en morot att få godkänt i kurser för att uppfylla villkoren. Det används aktivt för att uppmuntra elever att klara kurser (läs mer om urvalsprocessen i kapitel 6). Två lärare på olika gymnasieskolor berättade om hur elevers studiemotivation stärkts:

”Jag hade en flicka som var CSN-varnad [för hög] frånvaro. [...] På kort tid hade hon full närvaro, alla rester var inlämnade och hon är i väg nu i Italien, och det går jättebra.”

”Redan i tvåan frågar en del: 'Vad kan jag göra för att få åka till Irland och praktisera där? Behöver jag klara engelska? Vilka kurser måste jag klara, för att kunna åka med?'”

Även på komvux märker lärarna att möjlighet till LIA utomlands motiverar de studerande:

”Ja, att det händer någonting, att de verkligen tar initiativ. För de ska göra ett slutprov efter sin utbildning. Då har vi sagt att ligger ni inte bra till i fas, kan ni inte åka. Och då har de liksom självmant verkligen jobbat på och tryckt sig framåt och utvecklats för att kunna vara borta fyra veckor extra från utbildningen.”

Efter vistelsen märks ett tydligare engagemang i utbildningen genom att deltagarna kan relatera och använda sina nya kunskaper och erfarenheter i kurserna. Det bidrar både till att de blir mer mottagliga för utbildningens kunskapsmål och till en större säkerhet om val av studier. Det märks också en ökad målmedvetenhet att klara av studierna och komma ut på arbetsmarknaden. Även inom yrkeshögskolan märker utbildningssamordnarna att ”de har ett annat studiefokus och är mer motiverade när de kommer tillbaka.”

Majoriteten erbjuder möjlighet att göra APL eller LIA under sista utbildningsåret, utifrån argumentet att de behöver ha tillräcklig mognad och yrkeskunskap. När det sker på vårterminen sista året märks dock inte betydelsen för studiemotivationen så tydligt efteråt då fokus ligger på att avsluta studier och ta examen.

Omvärldsen­gagemang genom samhörighet och personliga relationer

Det verkar inte vara ett grundläggande intresse för Europafrågor eller för internationella frågor i stort som driver elever och studerande att söka APL och LIA utomlands. Däremot väcks sådana intressen, främst genom personliga kontakter, vidgade perspektiv, samhörighetskänslor och bredare referensramar.

Mindre rädsla och mer nyfikenhet

Utlandserfarenheten bidrar till att utveckla intresset för andra länder och kulturer och tenderar att öppna upp för internationella möten och arbetstillfällen. En gymnasielärare beskrev exempelvis hur ointresse för besök av elever från en skola i Italien bytts mot påtagligt intresse efter APL utomlands:

”Det fanns en vilja att möta de här ungdomarna, eftersom de redan har kännedom om och kände sig lite trygga. [...] de vill vara med, för att de vågar, och vet och förstår hur de fungerar och pratar i det landet.”

Andra sätt att beskriva hur elever kan påverkas av att göra APL utomlands framkommer i citat som pekar på ”mer engagemang”, ”mindre rädsla att möta andra kulturer” och att kunna ”bjuda på sig själv och vara mer orädd”.

Flera gånger återkommer representanter i intervjuundersökningen till att det handlar om ett ömsesidigt utbyte. Inte bara de själva får nya kunskaper och perspektiv på andra länder och kulturer; de upplever också att de bidrar till människor de möter och deras kunskap om Sverige. En studerande inom yrkeshögskolan uttrycker det så här:

”Man kanske bidrar lite mer till en [...] uppdaterad eller riktig omvärldssyn på hur vissa saker fungerar. För man märker att folk intresserar sig. På samma sätt som jag intresserar mig för kulturer i andra länder, absolut.”

Mentalt närmande till Europa

Det finns också berättelser om att utlandserfarenheten har bidragit till en känsla av samhörighet, att vara en del av Europa, och lite mer ”världsmedborgare”. Flera nämner också en ökad medvetenhet och kunskap om EU. En lärare säger:

”Jag tycker att allmänbildningen har ökat [...]. Och eleverna nu som har varit inblandade i [APL], de förstår. De vet vad EU är, vad det är för organisation och mycket mer vad det innebär. [...] vi har haft en EU-konferens här och USA:s ministrar har varit här och så. [...]. När vi började det här så var det: ’Vet ni vad EU är?’ ’Nej’.”

Undersökningen visar att inställningen till arbetsmarknaden öppnas upp genom den känsla av närhet och tillgänglighet som utlandsvistelsen och nya kontakter inneburit.²²

Anställningsbarhet genom mognad, kompetens och kontakter

I undersökningen framgår det att det finns en utbredd uppfattning om att APL och LIA utomlands bidrar positivt till anställningsbarheten på arbets-

²² Det har även konstaterats i tidigare studier. Se till exempel Svenskt Näringsliv och Internationella programkontorets rapport 2010.

marknaden – inte minst bland representanter för utbildningsanordnarna, men i viss mån även bland elever och studerande. Det kan betonas att de faktiska effekterna på anställningsbarheten efter avslutad utbildning inte följs upp här.

Sammantaget visar undersökningen att anställningsbarheten framför allt anses stärkas genom personlig utveckling och mognad, men även av utvecklade kompetenser och kontakter. Exempel som ges är personlig mognad som kommer av att lära sig att ta ansvar för sig själv och sitt arbete samt att öva sin problemlösningsförmåga. Med det kommer självständighet och att våga utmana sig i nya sammanhang och uppgifter. Det gäller främst yngre personer som gjort APL inom gymnasieskolan, men även i viss mån inom vuxenutbildning och komvux. Att ha gjort en APL- eller LIA-period utomlands anses också visa på ett tydligt intresse för yrket och en självständighet som kräver förmåga att ta personligt ansvar och att lösa sina uppgifter i jobbet. Men också att det visar på anpassningsbarhet och flexibilitet, både i arbetet och sociala sammanhang.

Att det här är viktiga aspekter stärks av resultaten från den rekryteringsenkät som Svenskt Näringsliv regelbundet skickar ut till landets företag om läget på arbetsmarknaden. Utifrån enkätresultaten konstaterar de:

”Personliga egenskaper väger tungt när företagen söker medarbetare. Bristande yrkeskunskaper är lättare att komplettera än bristande motivation. En föränderlig arbetsmarknad ställer höga krav på flexibilitet och förmågan att lära om och lära nytt i det livslånga lärandet.”²³

Enkäten visar att utöver yrkeskunskaper anses några aspekter vara särskilt viktiga för svenska arbetsgivare. Engagemang sticker ut mest (nästan 60 procent), följt av ansvars känsla, att vara serviceinriktad, självständig, samarbetsvillig, noggrann, initiativtagande och flexibel.²⁴ Det bekräftar intervjudeltagarnas uppfattning i den här undersökningen.

I denna undersökning av UHR ger många av de intervjuade uttryck för att yrkeskunskaper ofta utvecklas mer effektivt under APL eller LIA i Sverige, där sammanhanget och förutsättningarna är välkända vilket underlättar ett större fokus på själva yrkesuppgifterna. Men även utomlands utvecklas yrkesrelaterade och generiska kunskaper och kompetenser, liksom spetskunskaper som bidrar till anställningsbarheten. Det nämns också att elever och studerande får bekräftelse på goda kunskaper och kompetenser inom yrket. Det bidrar till självsäkerhet i yrkesidentiteten. Att potentiella arbetsgivare i Sverige uppmuntrar till utlandserfarenhet uppfattas stärka den bilden. Två lärare berättade:

”– Det finns chefer som har sagt till dem att nej, åk i stället och kom tillbaka med den erfarenheten. [...]

23 Svenskt Näringsliv 2022 s. 5.

24 Svenskt Näringsliv 2022 s. 24.

- Det är inte bara att du ska göra ett jobb utan det är en massa saker du ska lära dig. [...] De mognar på sätt som är svåra att sätta ord på. [...]. En del chefer säger: 'Ja, det är så bra att ni har detta nu när vi inte har lumpen!'"

Att ha kontakter på arbetsmarknaden, både i Sverige och utomlands, tas upp av representanter för utbildningsanordnarna som attraktivt på arbetsmarknaden. Det gäller särskilt i branscher där arbetsmarknaden i stor utsträckning finns utanför Sverige, eller i företag som arbetar globalt, exempelvis djurskötare på djurparker och inom hästbranschen samt inom vissa delar av industrin.

Representanter för utbildningsanordnarna anser också att det är värdefullt med intyg om deltagande i Erasmus+, både från arbetsgivaren och från skolan, exempelvis ett Europass mobilitetsdokument.²⁵ Eleverna erbjuds ibland också hjälp med att formulera sina cv:n utifrån utvecklade erfarenheter och kompetenser, exempelvis att ha jobbat på ett annat språk, att hantera andra varor och att kunna anpassa sig till olika slags ledarskap och arbetssätt samt att ta ansvar.

25 UHR 2022.

6. Om arbetet med inkludering i mobilitet

Här flyttas fokus från den allmänna betydelsen av utlandsvistelsen för elever och studerande till frågan om inkludering. Arbetet med inkludering är en process som inte minst aktualiseras i urvalet till APL eller LIA utomlands, där det de facto avgörs vilka som inkluderas. Och därmed också vilka som inte inkluderas. Det får konsekvenser både för individer och för mångfalden i programmet. Anpassningar och stödinsatser är andra viktiga delar av inkluderingsprocessen.

Kapitlet avslutas med en framåtblick med exempel och förslag från utbildningsanordnarna på möjlig vidareutveckling i arbetet med inkludering inom APL och LIA genom Erasmus+.

Urvalsprocessen spelar roll för inkluderingen

De som ansöker om projekt inom Erasmus+ behöver förhålla sig till EU:s strategiska mål för Erasmus+ om mångfald och inkludering, med syftet att i princip alla ska kunna delta i verksamheten. (Se kapitel 2 Bakgrund). Samtidigt behöver skolan väga det mot målet att alla ska kunna lyckas med sin utbildning och nå en examen.²⁶ Dessa mål både stärker och försvagar varandra under urvalsprocessen. Undersökningen visar att utbildningsanordnare arbetar för att hantera hinder och utmaningar som kan innebära begränsade möjligheter, men också att det finns potential att utveckla arbetet vidare för att fler ska kunna inkluderas.

Även om utbildningsanordnare jobbar för att inkludera och skapa möjligheter är det inte givet att alla får chansen att göra APL eller LIA utomlands. Dels är det en fråga om tillgängliga medel och personal som kan engageras. Dels tas hänsyn till individuella förutsättningar bland dem som söker.

Tre centrala avvägningar för urval

I undersökningen återkommer tre teman i utbildningsanordnarnas avvägningar kring vilka sökande som får möjlighet att göra APL eller LIA utomlands. Avvägningarna handlar i stort om att värna långsiktiga intressen hos alla parter.

- **Målet om kunskaper och examen får inte äventyras.** Ur utbildningsanordnarnas perspektiv är det centralt att inte äventyra elevers och studerandes förutsättningar att få nödvändiga kunskaper och att lyckas nå en examen. En APL- eller LIA-period utomlands ger ofta mycket positivt, men innebär också planering och ansträngning, även från dem

²⁶ Förordning (SKOLFS 2011:144).

som reser i väg. Därför är en viktig aspekt i bedömningen att säkerställa att de sökande ligger i fas med sina studier. Som en i skolledningen på en gymnasieskola sa:

”Och för oss handlar det om att uppfylla vår del av kontraktet. Har vi tagit in dem på en utbildning, så ska de komma ut med examen. Och då får man jobba hårt för det. Som elev också.”

Kraven uttrycks ofta som ”godkända betyg”, ”inga F-varningar”, men ”ej nödvändigtvis toppbetyg”. Avvägningen är inte alltid enkel, och kräver många gånger individuella överväganden. En utlandsvistelse kan även bidra till målet om fullständiga betyg. En elev som var på gränsen till underkänt i engelska kom exempelvis tillbaka och blev godkänd på kursen Engelska 5. Så det är inte givet att de med högst betyg klarar det bäst eller bedöms få ut mest av utlandsvistelsen.

- **Hälsa och välmående – förutsättningar för en lyckad upplevelse.** En annan central del i bedömningen är att säkerställa att utlandsvistelsen blir en positiv upplevelse som stärker deltagarna, både i kunskaper och mående. Därför bedöms även om de sökande anses ha förutsättningar att både klara av och växa med de utmaningar som resan och livet utomlands innebär. Psykisk hälsa är en sådan sak. Elevhälsoteamen kopplas ibland in för att bedöma riskerna, men också möjligheterna. Och hur de kan hjälpa och stötta individer, både före och under resan, för att den ska ske på ett tryggt sätt som bidrar till en positiv upplevelse och utveckling.
- **Värna framtida möjligheter och relationer.** I bedömningen beaktas även vikten av att värna sina relationer med internationella kontakter. Dels för att fler ska ges möjlighet att göra sin APL och LIA där i framtiden, dels för att säkerställa tillgång till spetskunskap och kompetens som vissa företag utomlands har och som bidrar till att hålla utbildningar uppdaterade.

För att upprätthålla goda relationer och skolans rykte vill utbildningsanordnarna därför säkerställa att de som åker blir vad som uttrycks som en ”bra representant för skolan och för Sverige”. I bedömningen läggs vikt vid sådant som engagemang, närvaro, förmåga att passa tider och att ha klarat av tidigare APL-perioder på ett bra sätt.

Röster om betydelsen av betyg respektive vilja

Här ges exempel på lärdomar och resonemang i urvalsprocessen.

En gymnasielärare berättade om en lärdom från början av sitt arbete med APL utomlands; att viljan kan vara viktigare för en givande utlandserfarenhet än exempelvis höga betyg:

”Det blev en väckarklocka första resan som våra elever gjorde [...] då var våra främsta kriterier att vi ska titta på betygen plus att de sköter sin APL, så klart. Men när vi var på plats såg vi att det var på väg mot en katastrof. De fick vända hem. Då pratade vi med mottagarorganisationen, och det visade sig att de eleverna som fungerade bäst just där och då var [...] två eller tre killar som kom till Sverige från Afghanistan. [De] har bott här i ett par år, kunde inte ett ord engelska, men visade så stort engagemang på plats. [...] Det var en ögonöppnare för oss att det här med betyg kanske inte är så viktigt, utan det är snarare viktigare att skicka elever som kan klara av det här på ett bra sätt.”

Det fanns också resonemang om hur en APL-period utomlands kan bidra till att stärka individen och engagemanget. Sådana avvägningar kan exempelvis se ut som på den här gymnasieskolan:

”Alltså, man har ju ett grundtänk, att om eleven ska åka ut så ska den kanske inte ha för mycket rester [i kurser] för då kanske den behöver vara hemma och jobba mer för att klara ja, grunddelen i gymnasiet så att säga, för att få sin examen. Men däremot har vi haft flera där det har varit lite jobbigt och där det kanske finns lite F. Och där det kanske finns bakomliggande orsaker. Då har vi sett att det också kan vara en sporre om man får åka. Så det är inte svart eller vitt, vill jag säga, utan det är lite från fall till fall och hur man tror de ska klara sig.”

Information och förberedelser under ansökningsprocessen

Ansökningsprocessen ser ut på olika sätt. Utbildningsanordnarna informerar så tidigt som möjligt om APL och LIA utomlands, inte sällan redan när elever söker utbildning. Ett vanligt förfarande är att elever och studerande själva ska anmäla intresse, muntligt eller skriftligt. Nästa steg i urvalet är oftast samtal med de sökande där intresse och utmaningar identifieras. Sedan följer en mer formell ansökningsprocess där de sökande får skriva cv och personliga brev till potentiella arbetsplatser.

Antagna elever förbereds också på olika sätt. På en gymnasieskola fick de resonera kring olika ”case” som rör hur de hanterar olika situationer som kan uppstå när de är utomlands. Både i vardagslivet och relationer till arbetskollegor och andra.

Det förekommer att eleverna själva ges möjlighet att identifiera och kontakta organisationer där de kan göra APL eller LIA. På en skola arbetar man mycket med det och ser det som en framgångsfaktor:

”Det är deras kontakt och det är deras idé [...] Så att, motivationen finns när man kommer på plats, då löser man det mesta ganska enkelt om man har rätt inställning. Då blir det oftast bra. Så att man inte bara blir tilldelad, placerad och börjar från noll där.”

Delvis andra avvägningar inom anpassad gymnasieskola, komvux och yrkeshögskola

De utbildningsanordnare som här representerar utbildningsformerna anpassad gymnasieskola, komvux och yrkeshögskola beskrev vissa skillnader i arbetet med urval och förberedelser.

Inom anpassad gymnasieskola betonas förmågan

Inom anpassad gymnasieskola hade APL utomlands genomförts med ett fåtal elever under år fyra i utbildningen. Eleverna hade olika typer av ned-satt förmåga som innebar tydligt begränsade möjligheter. En förutsättning var därför att personal planerar noga, följer med på hela resan och bor tillsammans med eleven. Även här görs bedömningar i urvalet, men med betoning på förmågan att klara av det på ett bra sätt.

Lärarna underströk vikten av förberedelser. De beskrev en tät kommunikation med platschefen för information om arbetsplatsen och uppgifterna samt de förväntningar som fanns. Den informationen förmedlades vidare till eleverna. Eleverna fick lära sig om länderna och företagen och om hur resan, arbetsuppgifterna och vardagslivet skulle gå till. Därtill var kommunikationen med föräldrarna tät.

Samma avvägningar inom komvux och yrkeshögskolan men större betoning på kunskap och ansvar

Arbetet med urval inom komvux- och yrkeshögskoleutbildningarna i studien liknade det inom gymnasieskolan. Skillnaden var att de lade större betoning på det egna ansvaret jämfört med inom gymnasieskolan, oavsett personliga utmaningar, utifrån att deltagarna är vuxna. På komvuxutbildningen betonades närvaro och tillräckliga kunskaper för att få åka, med motiveringen att:

”Man vill ändå skicka i väg de elever som man vet kan både visa vad de har lärt sig i Sverige, för att sedan kanske snappa upp nya tekniker eller lära ut det de har lärt sig här, så att man får något utbyte av varandra.”

Inom YH-utbildningarna beskrevs att arbetsplatser delvis kunde erbjudas genom upprättade kontakter. Men de studerande hade huvudansvaret för att ordna allt praktiskt även om de erbjöds stöd, exempelvis med att skriva cv.

Hinder och utmaningar kan innebära begränsade möjligheter

Utifrån de generella villkor som beskrivits är det relevant att belysa exempel på hur hinder och utmaningar kan se ut på individuell nivå för att vilja eller kunna göra APL eller LIA utomlands.

Representanter för flera av utbildningsanordnarna i undersökningen konstaterade att de har en stor andel elever med utmaningar, exempelvis psykisk ohälsa, avlägsna geografiska lägen, neuropsykiatriska diagnoser och svaga socio-ekonomiska förutsättningar. I studien framkommer inte bara sådant som ligger nära Erasmus+ föreslagna faktorer avseende begränsade möjligheter, utan också en rad aspekter kopplade till individen och dess sammanhang. Det handlar ofta om relationer och ansvar (exempelvis i förhållande till familj, partner, djur, idrottsklubbar); jobb möjligheter på APL-platser i Sverige samt en utstakad karriär (till exempel att ta över företag). Men det kan också handla om att inte våga. I Ungdomsbarometern – som bygger på en enkät som genomförs årligen med frågor kopplat till studier – framgår tre särskilt framträdande aspekter som får elever inom yrkesprogram på gymnasiet att tveka inför möjligheten att göra praktik utomlands. De är: att vara borta från familj/vänner/partner; att inte trivas på arbetsplatsen samt att inte förstå språket eller kunna kommunicera på plats. Att inte klara av arbetsuppgifterna eller passa in i kulturen framträder också relativt starkt.²⁷

Under intervjuerna nämndes också att ungdomar i dag generellt är mindre självständiga i och med en större tendens bland vårdnadshavare att "curla" och göra saker åt ungdomar. I enstaka fall är vårdnadshavare tveksamma till att släppa i väg sina ungdomar utomlands, utifrån upplevda risker och utmaningar (exempelvis kopplat till hälsa, kultur och tidigare erfarenheter).

Könsskillnader

Arbete med inkludering och mångfald kan även innebära att utmana stereotypa uppfattningar om vad man förväntas göra som tjej eller kille. Det är svårt att utifrån intervjuerna dra övergripande slutsatser om orsakerna till skillnader i deltagande bland gymnasieskolans elever. Representanter för utbildningsanordnarna resonerade dock om vissa könsskillnader. Tjejer beskrevs ofta vara "mer på hugget" när det gäller möjligheten att åka utomlands, även i utbildningar med större andel killar. Det nämndes också att killar ofta behöver mer hjälp än tjejerna att ta kontakt med handledare.

Tjejerna upplevs också ofta ha större förmåga att kommunicera kring utmaningar på plats. Killar uppfattas i vissa fall vara mer bundna vid hemmiljön. Förklaringar som nämndes var att tjejer, särskilt i gymnasieåldern, upplevs ha en större mognad och självständighet samt högre studieambitioner. Det förekom dock regelbundet exempel på att tjejer väljer att stanna hemma på grund av kärleksrelationer eller ansvar för djur och familj. Killar beskrevs i sin tur ofta vara mer fokuserade på att få jobb snabbt och därför mindre angelägna att göra APL eller LIA utomlands. Antingen jobbar de redan bredvid studierna eller så väljer de arbetsplats med målet att få en anställning direkt efter studierna i Sverige.

27 Ungdomsbarometer (2023/2024).

Stöd och anpassningar för att hantera hinder och utmaningar

”Man måste få känna sig trygg för att kunna utvecklas. När man känner sig trygg, då behöver man känna sig utmanad för att växa.”

Det uttalandet från en projektkoordinator visar vikten av rätt förutsättningar för att kunna växa. I den andan jobbar många med att stötta sökande att bearbeta och komma runt utmaningar och hinder så att de ska kunna utvecklas och nå målen. En annan projektkoordinator speglar en vanlig inställning:

”Är det någon elev som vill åka och som behöver lite annat stöd än vad vi brukar ge så fixar vi det.”

Utbildningsanordnarna arbetar på en rad sätt med att erbjuda fler möjligheter att göra APL eller LIA utomlands inom Erasmus+. I det följande ges exempel från intervjuerna, med betoning på elever inom gymnasieskolan. Detta eftersom äldre elever och studerande i högre grad får ta eget ansvar, även om stöd förekommer även där.

Att peppa eller inte

En fråga som det finns delade meningar om är huruvida man ska peppa eller inte peppa dem som tvekar inför utlandsmöjligheten.

Det händer att individer som inte visar aktivt intresse ändå uppmuntras att ansöka. Det kan handla om att en person egentligen upplevs vilja och ha kapacitet, men verkar osäker eller hålls tillbaka av andra skäl. I sådana fall förekommer enskilda samtal för att prata om det.

Samtidigt finns uttalade argument emot att uppmuntra dem som inte själva väljer att söka sig till möjligheten. Vissa utbildningsanordnare i studien trycker på att de som får åka utomlands har ett genuint intresse för att det ska bli bra. Och att de har ett eget driv så att de också tar till vara möjligheten och får ut så mycket som möjligt av erfarenheten.

Det förekommer även argument om risken med att peppa någon som i slutänden inte klarar av utmaningen, eller att ”punktmarkera” genom att pusha vissa särskilt uttalat.

Stöd och anpassningar vid utmaningar och hinder

Elever och studerande som har hinder eller utmaningar erbjuds ofta stöd och anpassningar för att genomföra en APL eller LIA utomlands. I inforutan på sidan 41 nämns ett antal sätt som de utbildningsanordnare som ingick i undersökningen tog upp. Det handlar om de förberedande samtalen och elevhälsoteamens roll, anpassningar kopplat till upplägg på arbetsplatsen och arbetsuppgifterna, sätt att stötta med personal inför och under resan och på plats, samt kontinuerlig kontakt på praktiken.

I enstaka fall har elever behövt avbryta utlandsvistelsen på grund av motgångar. Representanter för utbildningsanordnare berättar att de har arbetat aktivt för att eleverna ändå ska få med sig erfarenheten som en framgång. De har fokuserat på värdet av att våga utmana sig, att eleverna själva kunde bedöma när de inte mår bra av att vara kvar, och att de klarade av att reda ut situationen.

Exempel på stöd och anpassningar

- *Individuella samtal och elevhälsoteamets roll.* En del utbildningsanordnare arbetar med individuella samtal. Det kan handla om oro och osäkerhet såväl som att undersöka behov av hjälp och stöd. Vid ohälsa eller neuropsykiatriska diagnoser kopplas ofta elevhälsoteamet in för extra stöd.
- *Stöd med det praktiska för att kunna göra APL eller LIA utomlands.* Både för individer med neuropsykiatriska diagnoser, och för dem som är allmänt osäkra eller ovana. Stöd med ansökan är vanligt, liksom i kommunikationen med arbetsplatsen samt bokning av boende och resa.
- *Mottagarorganisationer på plats.* En del skolor använder organisationer på plats som stöttar med att visa till rätta, finnas till hands för frågor och stöd med praktiska saker. Ibland arrangerar de också sociala aktiviteter.
- *Medföljande eller besökande personal.* Lärare eller annan personal som reser med till det land där elever ska göra APL kan bidra med trygghet och att fler av de osäkra vågar ta steget. Ibland är de kvar och finns till hands någon dag för att hjälpa till och svara på frågor. Det är också en förutsättning både för elever inom anpassad gymnasieskola och andra som av olika skäl inte kan hantera själva resan. Platsbesök, liksom medföljande personal, ingår i sådant som kan sökas extra medel för inom Erasmus+. Det kan vara värdefullt för elever som tycker att det är svårt att vara utomlands, eller för att reda ut spänningar inom gruppen, och för att få visa upp arbetsplatsen och vad de gör och känna stolthet över det.
- *Resa med klasskompis.* Det förekommer att elever behöver få åka tillsammans för att få den trygghet som kan vara avgörande.
- *Erbjuda en mångfald av arbetsplatser och arbetsuppgifter.* En nyckelaspekt är att erbjuda en mångfald arbetsplatser och arbetsuppgifter, för att även de med särskilda utmaningar och begränsningar ska kunna göra APL eller LIA utomlands. När det gäller elever med särskilda behov kommunicerar en del med handledaren på arbetsplatsen och förklarar elevernas förutsättningar, för att skraddarsy platser och arbetsuppgifter efter behov och förutsättningar. Det beskrivs som viktiga delar i inkluderingen, både inom ordinarie gymnasieskola och inom anpassad gymnasieskola.
- *Partnerskolor som alternativ till APL.* Det förekommer att elever med större utmaningar får göra en skolbaserad praktik vid en partnerskola utomlands som ett alternativ till APL på en arbetsplats utomlands.

- *Anpassa till lämplig årskurs.* Ibland erbjuds möjlighet att göra APL utomlands under flera årskurser. Då kan elever vänta till en senare årskurs, för att hinna nå den mognad som behövs.
- *Kontinuerlig kontakt och beredskap.* Utbildningsanordnare som skickat elever och studerande på APL och LIA utomlands följer upp med kontakt på flera sätt, för att finnas till hands om något händer. Chatgrupper i sociala medier är vanliga. I vissa fall har kuratorn eller någon annan ur personalen kontinuerlig kontakt. Utbildningsanordnare har också beredskap att åka och stötta eller hämta hem elever som inte klarar att vara kvar utomlands.
- *Inkludera vårdnadshavare.* Förutom kontakt med vårdnadshavare till omyndiga elever, kontaktas de ofta för att stämma av och informera, om eleven medger det. Det anses särskilt viktigt för elever med tydliga utmaningar, som ohälsa eller neuropsykiatriska diagnoser. Men det handlar också om att hantera oro och osäkerhet bland vårdnadshavare, på grund av allt från kultur och egna upplevelser till utmaningar hos eleverna. I samtalen lyssnar skolpersonal in och förklarar förutsättningarna. Många gånger finns även ett socialt skyddsnät, exempelvis genom arbetsplatsen eller mottagarorganisation. Och ibland reser någon från skolan med eller gör ett senare besök.

Förslag för stärkt inkludering

I undersökningen framkom resonemang från framför allt projektkoordinatorer och skolledare om insatser för att fler som brottas med hinder och utmaningar samt underrepresenterade grupper ska kunna komma i väg i större utsträckning. Förslagen som presenteras är både baserade på deras erfarenheter och framåtblickande reflektioner.

En elev sammanfattade sin, och kanske även Erasmus+ syn på betydelsen av att göra en APL-period utomlands. En utgångspunkt värd att beakta i allt utvecklingsarbete av APL och LIA utomlands:

”Jag tror APL är bra för vilken elev som helst. Alltså, så är det. [...] Om det går dåligt i skolan så är det inte bättre att stanna hemma. Jag tror man vinner jättemycket på att åka ut och se någonting nytt.”

Stöd i arbetet att tolka begreppet begränsade möjligheter

En reflektion bland utbildningsanordnarna var att det är ”lite klurigt” att arbeta med Erasmus+ vägledning för hur begränsade möjligheter kan definieras. För att nå den mångfald och inkludering som Erasmus+ syftar till inom den egna verksamheten är det dock en avgörande process. Därför efterlyser de stöd i arbetet med att definiera vad begränsade möjligheter kan innebära hos dem, såsom Erasmus+ uppmanar till. Här nämns diskussionsforum eller utbildningstillfällen.

Utmaningen tycks delvis vara att fokus för begreppet begränsade möjligheter ligger mycket nära grunduppdraget; att alla ska stöttas att nå en examen, utifrån sina förutsättningar. Men att begreppet begränsade möjligheter i stället fokuserar på hinder och utmaningar.

Undersökningen visar också att det främst är de som på ett eller annat sätt är inblandade i det administrativa arbetet med projekten inom Erasmus+ som är någorlunda förtrogna med begreppet begränsade möjligheter. Den komplexa bilden antyder värdet av samtal om vilka som kan behöva stöttas för att inkluderas och ges möjlighet till utlandserfarenhet.

Bredda ansökan så att fler elever och studerande lockas att söka

Projektkoordinatorer och andra APL-ansvariga på en skola diskuterade hur de kan öppna upp marknadsföringen så att fler elever kommer i väg utomlands. De beskrev att många av dem som åkt hittills varit "högpresterande" elever som "vågar ta initiativ" och konstaterade att de behöver jobba för att flera ska inkluderas. Inte minst de som är svagare i de teoretiska delarna:

"Alltså, man kan redan i marknadsföringen till eleverna säga att det är till för alla och vi har möjlighet att hjälpa till extra om det är någon som är osäker. Någon kan följa med till exempel. Eller så. Och det har vi nog inte gjort. [...] Det borde vi kunna lösa."

Enskilda samtal för att reda ut intresse, utmaningar eller osäkerhet

En annan möjlighet som togs upp var att jobba mer med enskilda samtal för att prata om intresset och eventuella hinder. En projektkoordinator föreslog:

"... att man där skulle kunna fråga: 'Hur är intresset för dig att åka?' Snarare än att ta det i helklass."

Se över urvalet med fokus på utvecklingspotentialen hos varje individ

Det resonades också om ytterligare hänsyn i urvalet, särskilt när medlen är begränsade. Individens utvecklingspotential skulle då kunna tas med i avvägningen för att se vilka som skulle ha mest nytta av en sådan erfarenhet. Till exempel att prioritera dem som inte är så självständiga eller internationellt erfarna, eller som skulle behöva stärka självförtroende eller mående.

Flexibilitet för bredare inkludering

Alternativa upplägg som används redan nu, om än begränsat, är att erbjuda resor till en partnerskola som ett alternativ till att genomföra en mer självständig APL. En annan möjlighet skulle kunna vara att genomföra ett digitalt utbyte. Sådana upplägg kan exempelvis användas när elever eller deras föräldrar inte tror att de klarar av upplägget för en vanlig APL utomlands.

Det framkom också exempel på att justera tiden utomlands för att fungera för elever med utmaningar.

7. Skilda erfarenheter och betydelser bland elever och studerande

Det här kapitlet belyser olika erfarenheter och betydelser bland elever och studerande som gör APL eller LIA utomlands inom Erasmus+ utifrån ett inkluderingsperspektiv.

Erfarenhet och mognad påverkar vad elever får med sig

Undersökningen visar på ett övergripande mönster av att de utresande påverkas olika beroende på mognadsnivå och tidigare erfarenheter.

Den personliga mognadseffekten är mest påtaglig bland dem som inte lever ett självständigt liv eller som inte har bott utomlands tidigare, medan yrkeskunskaperna utvecklas mer bland de – ofta äldre – individer som har sådan erfarenhet. Även inom gymnasieskolan bidrar den ökade mognad som ofta kommer med åldern till tydligare kunskapsutveckling av APL utomlands i slutet av studietiden. Hur ser då resmönstret ut över lag?

Figur 2 visar att de flesta under den undersökta perioden reste under år 3, men några redan år 1. Ett fåtal har redan examen eller reser under årskurs 4, exempelvis inom anpassad gymnasieskola.

Figur 2: Fördelning av tiden för utresa, procent

Studieår för mobiliteten	
År 1	7 %
År 2	31 %
År 3	59 %
År 4 eller efter examen	4 %

Kommentar: Avser andel av de 10 043 mobiliteter som beviljats under perioden 2014–2020 och som sedan genomförts någon gång under perioden 2014–2022.

Ett återkommande argument för att erbjuda möjlighet till att resa sent i utbildningen är att det krävs tillräcklig mognad och yrkeskunskap, både från skolan och från tidigare APL i Sverige. I vissa sammanhang, som i fabriksmiljö, är det ett krav (även försäkringsmässigt) att ha fyllt 18 år.

Vissa utbildningsanordnare ger möjlighet att åka utomlands flera gånger under utbildningen, även för samma individ. De kunde se att bland dem som fått chansen att åka igen märktes en påtaglig autonomi och de var mentalt mer närvarande i uppgifterna på arbetsplatsen. Uppfattningen var att ett

sådant fokus bidrar till märkbart större utveckling av yrkeskunskaper och yrkeskompetenser jämfört med jämnåriga.

Mer erfarna individer beskrevs också ofta vara mer proaktiva och strategiska i vad de vill ha ut av sin APL, inför och efter sin examen. Det vill säga att de har ett större självledarskap.

Det framkommer också i undersökningen att vistelselängden påverkar hur mycket man lär sig. Ju längre tid utomlands desto större möjlighet att verkligen komma in i samhället, organisationen och uppgifterna, och att lära sig mycket.

Yrkeshögskolan och komvux – fokus på yrkeskunskaper och arbetsmöjligheter

Bland lite äldre personer som går på komvux eller YH-utbildning²⁸ finns ofta mer livs- och yrkeserfarenhet, vilket medför ytterligare till ett större kunskapsfokus, i enlighet med resonemangen ovan. Utbildningsledare där antydde dock en större osäkerhet kring språket.

En lärare på bageri- och konditoriutbildning inom komvux resonerade kring värdet av att uppleva sitt yrke i en annan kontext. Och att ”vuxenelever” ofta kan ta till vara erfarenheterna på ett annat sätt än gymnasieelever:

”Det handlar om att de är äldre och de är vuxnare, de har ett annat sätt att se på livet. [...]. Det är väl mer det här ’ja, men gud vad häftigt att få åka till ett grekiskt bageri. Hur många har gjort det? Vad kan jag lära mig här, och hur fungerar det här?’ [...] Det var stora skillnader. Bara hur personalen pratade om varandra, med varandra. Och cheferna ... Alltså den här biten är ganska stor skillnad från i Sverige. Och det är nog lättare för våra elever att se skillnader eftersom de har haft ett arbetsliv innan de kom hit.”

Av intervjupersoner både bland utbildningsanordnare och studerande framgick även ett tydligt medvetet fokus på arbetsmöjligheter. På samma spår fanns en uppfattning om att de studerande på YH-utbildningar och komvux i högre grad även utvecklar en fortsatt jobbrelation, än gymnasieelever gör.

Anpassad gymnasieskola – fokus på personlig utveckling

Betydelse av APL utomlands för den anpassade gymnasieskola som ingick i studien liknar de generella från gymnasieskolorna. Skillnaden är ett betydligt större fokus på personlig utveckling. Det rimmar också väl med målen för anpassad skola.

28 Inriktningen och popularitet hos den yrkeshögskoleanordnare som ingick i undersökningen påverkar givetvis också resultaten.

Bedömningen bland de intervjuade var att erfarenhet utomlands inte bidrog påtagligt till nya yrkeskunskaper, men i högre grad till stärkta generiska kunskaper och kompetenser, exempelvis språk och sociala färdigheter.

Lärarna upplevde att den största betydelsen handlade om elevernas självförtroende och självkänsla som växte tydligt med APL utomlands. Precis som för många andra handlar det alltså om stärkt självkänsla och stolthet genom att våga och klara av utmaningarna, både på arbetsplatsen och i vardagen. De arbetade också aktivt med att utmana eleverna för att växa genom att uppleva att de klarar mer än vad de tror. För dessa elever beskrevs det särskilt handla om att prata ett annat språk, att utmanas socialt i ett nytt sammanhang med nya människor med andra roller och sätt att vara. Men det handlade också om att resa utomlands, ofta för första gången, att bo med andra än familjen och att laga mat med annorlunda råvaror. Sådant bidrar med nya kunskaper och perspektiv. En elev beskrev exempelvis hur det var att jobba tillsammans med andra människor på ett annat språk:

”Det var väldigt pirrigt men det gick över snabbt.”

Erfarenheten utomlands bidrog också till självinsikt hos eleverna om vad de klarar av och ökat självförtroende i det.

Olika betydelser och utmaningar – en reflektion

Även om det finns övergripande mönster så är betydelsen individuell. I den här undersökningen är det svårt att generalisera kring om individer med olika begränsade möjligheter påverkas på särskilda sätt under en APL- eller LIA-period utomlands. Inte minst för att representanter för utbildningsanordnarna själva har svårt att urskilja det. Det finns dock kopplingar, även om det är mer i bakgrunden. I inforutan på sidan 47 presenteras även resonemang om det. Resultaten liknar också dem som framkom i studien om Erasmus+: Youth in Action, där skillnader i vad ungdomar med olika sociala förutsättningar fick med sig i form av kunskaper och förmågor visade sig vara mycket små.²⁹ Några reflektioner som intervjuade representanter från utbildningsanordnare gjorde är dock värda att lyfta fram.

29 Meyers, Mayerl och Fennes (2020).

Om att se individuella möjligheter framför begränsade möjligheter

Intervjurepresentanterna tenderade, att hellre betona "individuella möjligheter" än "begränsade möjligheter". Gemensamt fokus mellan dessa ingångar eller synsätt ligger dock på att lyfta varje individ utifrån potentialen att komma runt hinder och utmaningar. Den inställningen återspeglades på en gymnasieskola som beskriver att den har en mycket stor andel elever med utmaningar, till exempel neuropsykiatriska diagnoser och sämre socioekonomiska förutsättningar. Där är målet att alla ska ges möjlighet att göra APL utomlands. En gymnasielärare förklarar att det handlar om anpassningar:

"Det beror på var man drar gränsen för begränsade möjligheter, men vi jobbar väldigt mycket med anpassningar och hela vårt jobb går ut på det."

En möjlig tolkning är att många elever och studerande som behöver stöd och anpassningar skulle kunna ingå i vad Erasmus+ avser med begränsade möjligheter.

Att arbetet med att stötta och anpassa är en naturlig del av utbildningsuppdraget kan också bidra till att utbildningsanordnare inte alltid söker extra medel för begränsade möjligheter från Erasmus+, även om de arbetar aktivt med det.

Möjlighetssökare tar chansen att få utlandserfarenhet

En reflektion bland utbildningsanordnarna var att det i stor utsträckning är elever som inte har haft möjlighet att resa utomlands privat, som "tar chansen" och har tydligast driv i att komma utomlands. Flera lärare uttryckte förvåning utifrån en motsatt förväntan om att det skulle vara de mer resvana som var mest redo att göra APL eller LIA utomlands. Här gjordes dock vissa paralleller till socioekonomiska utmaningar. Även här finns en koppling till resultaten från studien om Erasmus+: Youth in Action som visade en tendens till att ungdomar med sämre förutsättningar generellt tar vara på tillfället och lär sig något mer genom att delta i sådana projekt.³⁰

Lärarna uttryckte det som mycket positivt att Erasmus+ gör det möjligt för personer från socioekonomiskt svagare sammanhang att åka utan extra kostnader. Det fanns också uttalanden om att individer som upplevdes "ta chansen" tog sig igenom utmaningar på ett annat sätt. På en gymnasieskola beskriver lärare exempelvis att:

"[...] jag har haft ganska många sådana elever och då biter de ihop på något sätt, upplever jag. Även om det inte har varit kanske tipptopp på

30 Meyers, Mayerl och Fennes (2020).

en gång när de kommit ner så stannar de faktiskt kvar, för de tycker att det är så mycket värt att de har fått den här möjligheten.”

En gymnasielärare belyser också hur utlands-APL bidrar till social integration mellan socioekonomiska områden. Hen beskrev det som givande när ungdomar, från vad som beskrevs som ytterområden, möter ungdomar med andra erfarenheter och perspektiv på livet. Det bidrar till att ungdomarna berikas och växer genom mötet.

Osäkerhet innebär potential att våga och växa

Individer som har en påtaglig osäkerhet, utmaningar eller ohälsa av något slag, tillhör den grupp där både de själva och utbildningsanordnaren ofta tvekar inför möjligheten till APL eller LIA utomlands. Det kan exempelvis röra sig om neuropsykiatriska diagnoser eller psykisk ohälsa som nedstämdhet och ångest, som kan riskera att leda till försämringar eller dåliga upplevelser.

Lärarna uppger samtidigt att det kan innebära potential att växa extra mycket. Flera exempel tas upp där APL utomlands bidragit till att personerna växer och får bättre självkänsla och ibland även bättre mående, inte minst genom att se att de klarar av att anta utmaningen. Även när de behöver avbryta utlandsvistelsen finns exempel på att det bidrar till stärkt självkänsla att våga utmana sig och försöka.

En projektkoordinator berättade exempelvis om en elev som fick stöd utifrån sina förutsättningar att vara borta en vecka. Hen upplevdes ha ”blommat upp” och uttryckte vid hemkomsten att det bästa med resan var ”att vara hemifrån”. Projektkoordinatorn berättade vidare:

”De enskilda ödena är det som gör att man känner vilken kraft det är i den här möjligheten, att de tar i handtaget till en dörr och väljer att gå igenom och sedan öppnas så många fler. [...] så vi försöker verkligen peppa elever att göra det här. [...] Därför är elevhälsoteamet, EHT, en viktig del av uttagningsprocessen.”

En annan aspekt som tas upp är att klasskompisar kan växa av erfarenheten att bo tillsammans och komma nära människor med neuropsykiatriska diagnoser. Exempelvis få större förståelse för medmänniskor, kunna vara till stöd, men också sätta egna gränser.

Många utvecklar andra kompetenser och sidor av sig själv

Det är inte ovanligt att utresande överraskar personalen på skolan genom att visa, eller möjligen utveckla, andra sidor av sig själva.

Flera representanter för utbildningsanordnare menar att de som är tryggare i situationen utomlands ofta får ut mer fördjupade eller vidgade kunskaper. Personer som är starka i sina yrkeskunskaper gör den delen mer på rutin och utvecklas mest av att resa och bo själva i ett nytt sammanhang.

Det fanns också flera exempel på att elever som varit försiktiga och tillbakadragna klev fram och uppvisade ett tydligt och målmedvetet driv för att få göra APL eller LIA utomlands. Det händer att personer som brukar vara ”framåt” hemma i klassrummet tar ett steg tillbaka och exempelvis inte vågar

prata språket, samtidigt som individer som inte är så starka i språket kan bli mer "på tå" och våga fast de egentligen inte kan lika mycket.

En uppfattning var också att APL-perioden utomlands innebar ett tillfälle att ta för sig och vara mer social i sitt nya sammanhang. Här är en berättelse om en gymnasieelevs utveckling:

"Här [hemma] är det en väldigt tillknäppt, introvert, ensam elev och där [utomlands] är det en som bubblar, pratar på engelska, kör pappaskämt. Bara hur social och trevlig som helst, det är nästan så att man blir tårögd av att se det. Det är en helt annan elev. [...] gladare, mer trygg i sig själv, skulle jag säga. Det är en jätteskillnad."

8. Betydelse för utbildningsverksamheten

APL och LIA utomlands har inte bara en omedelbar betydelse för de elever och studerande som får chansen att resa i väg. I det här kapitlet riktas fokus mot betydelse för utbildningsanordnarnas verksamhet.

Många aspekter som individerna får med sig sprids till andra personer och delar inom verksamheten. Ju tidigare utlandsvistelsen sker desto större spridningspotential. Undersökningen visar också att det finns spridningseffekter som har betydelse för såväl undervisningen och verksamhetens övergripande strategiska arbete som studiemiljö och psykosocial miljö mellan elever och studerande. Men också att det finns en utvecklingspotential.

Spridning mellan individer i skolmiljön

I undersökningen framkommer att APL- och LIA-perioderna utomlands kan ha betydelse för andra elever, dels för dem som inte varit i väg, dels på gruppnivå.

Vikten av förebilder

Vikten av förebilder var väldigt tydlig. Det kom många vittnesmål om att de som åkt ut inspirerar andra att ta chansen att söka sig utomlands. En gymnasielärare berättar:

”Och så kommer de hem och är så här nöjda. De hjälper oss jättemycket att prata med andra elever på skolan och skapar ett intresse. Det blir jättetydligt, det kommer nästan elever direkt till mig och vill prata om 'när ska du rekrytera nästa gång?', för att de får mötet med en elev som precis har varit i väg. Det tycker jag är en bra tillgång också för oss när vi rekryterar de elever som ska åka sedan.”

De som kommer tillbaka uppges dessutom ofta dela med sig av personliga och arbetsrelaterade kontakter och erfarenheter som kan vara användbara för andra. En gymnasielärare sa att det även kan bidra till tips på arbetsplatser och jobbomöjligheter.

Att den här effekten är viktig märkte utbildningsanordnarna efter åren med covid-19, då det blev paus i mobilitetsverksamheten. När det saknades förebilder, tips och erfarenheter från tidigare utresande, har eleverna upplevts vara lite försiktigare och lite färre har vågat ta chansen. Nu märks dock en ökad efterfrågan igen. I inforutan på sidan 51 presenteras råd från gymnasieelever till andra som vill åka utomlands.

Röster med elevers råd till andra om att göra APL utomlands

Här samlas några råd från elever till andra elever som funderar på att ansöka om att göra en APL-period utomlands. Det handlar mycket om att sprida insikter, lärdomar och kontakter relaterat till att jobba utomlands samt vikten av att våga, och ta för sig, för att få ut så mycket som möjligt. Några elever pratade om värdet av eget driv och öppenhet men också möjlighet att lära nya saker i nya sammanhang:

”– Ja, men att visa framfötterna, att få väldigt mycket kontakter utomlands. Så det är bra att visa att man är duktig och mogen.

– Vara öppen för nya saker, skulle jag säga. [...], vara social och visa att man vill lära sig nya saker. Det är jättekul att kommunicera med nya människor. Och lära sig nya saker om landet och kulturen, och allt.

– Det är jättekul att lära sig om andra länder och se skillnaderna mellan andra länder och Sverige.

– Ja, alltså, hur hela samhället fungerar.”

Andra gymnasieelever poängterade att man behöver vara beredd på att det uppstår utmaningar i det sociala samspelet, som man behöver hantera. Men att det också bidrar till att växa:

”– Det kommer vara att ni blir oense. [...] bor man tillsammans med vem som helst så blir det att man, ja, har olika åsikter. Och det är okej att ha olika åsikter, det är okej att det inte alltid går 100 procent.

– Men jag tycker ändå det är en bra grej, för man lär sig väldigt mycket på det. [...]

– Men det hade jag nog gärna velat höra lite att ... De här utmaningarna kan du stöta på. För då hade jag kunnat förbereda mig för de utmaningarna. För nu blev det verkligen bara, du får allt på en gång. [...]

– Ja, heads up. Det är okej att inte allt går 100 procent. [...]

– Nej, det är ingen smörad macka som man kan glida på.”

– Ja, det är ju delvis det som gör att man utvecklas under tiden och motgångarna man får. Man får ju lära sig väldigt mycket av de motgångarna, för delvis behöver man ju lösa problemet, oftast på engelska.”

Bidrag till studiemotivation, engagemang och ett mognare socialt klimat

De som kommer tillbaka från sin utlandsvistelse bidrar med nya kunskaper och erfarenheter, internationella perspektiv och engagemang i undervisningen. Det drivs både genom deras egen vilja att dela med sig av sina erfarenheter och kunskaper och att förstå eller lära sig mer.

Olika uppgifter ger också tillfällen att använda nya erfarenheter och kunskaper. Det bidrar till kunskapsöverföring och perspektiv på Sverige samt ger andra elever en känsla av hur det kan vara att jobba utomlands.

Effekterna på studiemotivation och engagemang sprids inte sällan i skolan där andra "dras med". Det gäller både före och efter utresa. Lärare berättar exempelvis att den målmedvetenhet som en del har för att klara sina kurser för att få göra APL eller LIA utomlands drar med sig andra som annars kanske hade valt att hoppa över lektioner. Det förekom också erfarenheter av att de som kommer tillbaka har lärt sig att arbeta effektivare och i ett högre tempo och kan dra med sig klasskompisarna. Lärarna märkte att yngre elever kunde inspireras att satsa på skolan för att öka chansen att få åka utlands. Det beskrevs som att det uppstår ett positivt flöde som även andra elever får nytta av.

Att elever mognar under APL utomlands bidrar även till ett mer moget socialt klimat på skolan, med större öppenhet, ödmjukhet och stöttande attityd. I några skolor nämns också att APL utomlands ofta innebär att eleverna interagerar i nya gruppkonstellationer än hemma till vardags. Det leder till nya vänskaper och utvecklad social förståelse och empati.

Utveckling och mervärde i utbildningsverksamheten

Det framkom också mer övergripande betydelse för utbildningsverksamheten av arbetet med APL och LIA utomlands, både genom undervisningen och skolans arbete med exempelvis internationalisering. Här lyfts några exempel som kom fram.

Internationella relationer och dimensioner

Verksamheten kring APL och LIA utomlands beskrevs av flera representanter för utbildningsanordnare som en viktig del i internationaliseringsarbetet. Det handlar inte minst om att det bidrar till internationella relationer genom de kontakter och utbyten som uppstår på individnivå och på skolnivå. En projektkoordinator beskrev att det bidrar till att "på skolnivå bygga nätverk ute i Europa", som kan leda vidare till andra utbyten.

En annan viktig aspekt var att det bidrar med internationella dimensioner i utbildningen. Det sker på många sätt, bland annat utifrån exempel och lärdomar om hur man arbetar i andra länder. En projektkoordinator sa att det också bidrar till den enhet av "teori-praktik-globalt" som skolan har som centralt mål för sin verksamhet. Att eleverna har förståelse för den kopplingen beskrivs som viktigt för företaget som anställer och verkar i en global miljö.

I några gymnasieskolor bedrevs även ett utvecklingsarbete under benämningen "Internationalisering hemma". Det innebär att jobba med internationalisering och internationella perspektiv och exempel i undervisningen på hemmaplan, enligt målen i läroplanen. Vid några skolor beskrevs ett utvecklingsarbete med målet att aktivt ta tillvara de kunskaper och erfarenheter som finns bland elever som gjort APL utomlands.

Spetskompetens, fortbildning och utveckling

Internationaliseringsarbetet beskrivs också som en viktig väg till skolutveckling. Inte minst som ett sätt att hålla utbildningar och kurser uppdaterade i förhållande till utveckling och behov i branschen och lokalt. Men också för att säkra tillgång till spetskompetens. Genom att erbjuda elever möjlighet att vara på arbetsplatser som ligger i framkant – i fråga om exempelvis kunskaper, begrepp, tekniker – kan lärarna få del av nya exempel och kunskaper som kan användas i undervisningen.

Här påtalas fördelar med platsbesök och jobbskuggning då lärare och personal får del av elevernas erfarenheter och ser vad de gör. Dels underlättar det att upprätthålla relationer och utbyten med arbetsplatser. Dels blir det lättare för lärarna att använda exempel och utforma övningar som knyter an till elevernas erfarenheter vilket skapar igenkänning och intresse. Det bidrar i sin tur till att undervisningen upplevs som relevant. Ett par gymnasielärare beskriver sådana effekter:

”Vi är där och besöker dem, och så ser vi saker. Vi har intervjuat handledare och gjort så kallat trepartssamtal då. Så vi lär oss jättemycket. Och vi lär oss av eleverna, hur de tar in olika saker.”

Arbetet med internationellt utbyte och kontakter kan också bidra till pedagogisk utveckling. Ett exempel var några gymnasielärare som utvecklat rollspel och case utifrån utlandserfarenheter, som ett sätt att sprida kunskap från elever som gjort APL utomlands till andra elever genom undervisningen.

Kvalitets- och värdegrundsarbete i utbildning

Arbetet med APL och LIA utomlands anses också bidra till kvaliteten i utbildningen, inte bara genom ökad tillgång till bredd och djup spets i kunskaper och kompetenser. Även kontakter och exempel i undervisningen underlättar att hålla utbildningarna uppdaterade. Det påtalas som särskilt värdefullt i ofta behovsstyrda YH-utbildningar.

Erfarenheter av andra länder, kulturer och människor beskrivs också bidra i värdegrundsarbetet. APL och LIA utomlands är en möjlighet att uppleva och förstå andra kulturer. Det bidrar till nyfikna och öppna medborgare och motverkar fördomar och ”svartvitt tänkande”.

Marknadsföring

Genomgående återkommer representanter från utbildningsanordnarna till uppfattningen att verksamheten med APL eller LIA utomlands bidrar till skolans attraktivitet bland sökande. Elever som varit i väg fungerar också som ambassadörer, bland annat genom att hjälpa till på gymnasiemässor och öppet hus under ansökningsperioderna.

Energi, effektivitet och drivkrafter

En aspekt i arbetet med APL och LIA utomlands är att även lärare får energi när elever lyckas och växer och blir efterfrågade på arbetsmarknaden.

Avslutningsvis får ett par gymnasielärare belysa hur drivkrafterna att jobba för att eleverna ska kunna göra APL inom Erasmus+ även bidrar till deras egen

yrkesstolthet. Exemplet belyser drivkraften och det upplevda värdet i att skapa möjligheter och utveckling för dem med sämre förutsättningar:

”– Ja, möjligheten för våra elever att komma utomlands och praktisera och göra någonting annat. Alltså, det är min drivkraft, att göra någonting för de här eleverna [...] De har det inte så gott ställt och, sociala saker som inte fungerar riktigt som det ska. Så det är min drivkraft. [...]”

”– Möjligheten till erfarenheten att de känner att man satsar på dem. Vi har många elever som kommer in här som inte har så positiva erfarenheter av skolan, och av relation med vuxna. Så att det är så vi jobbar även dagligen med de här eleverna, så att de känner sig uppskattade.”

9. Slutsatser – APL och LIA utomlands ger betydelsefull erfarenhet och mervärde

APL och LIA utomlands inom ramen för Erasmus+ har stor betydelse för de elever och studerande som deltar, något som även sprider sig i utbildningsverksamheten. Slutsatserna presenteras i punktform utifrån tre underliggande teman: betydelser av APL och LIA utomlands, arbetet med inkludering samt mervärden i studiemiljön och utbildningsverksamheten. Med dessa teman är avsikten att stödja de utbildningsanordnare som planerar att påbörja eller vidareutveckla projekt inom Erasmus+ för APL och LIA utomlands.

Avslutningsvis lyfter UHR några övergripande iakttagelser om betydelsen av internationellt samarbete och mobilitet för individernas etablering på arbetsmarknaden och för samhällets kompetensförsörjning.

APL och LIA utomlands är en betydelsefull erfarenhet för de elever och studerande som ges chansen

Det första temat är betydelser av APL och LIA utomlands för individ och verksamhet, genom utvecklade kunskaper, kompetenser och personlig utveckling.

- **Utlandserfarenheten ger en kick för självinsikt och självförtroende.** Utlandserfarenheten bidrar till betydande personlig utveckling och mognad, särskilt för de yngre och för mindre erfarna deltagarna. Den bidrar också till ökad självständighet och självledarskap samt framtidfokus eller en målmedvetenhet, genom tydligare studiemotivation och stärkt målbild. Resultaten antyder också att individer med olika hinder och utmaningar har stor potential att växa genom en sådan erfarenhet.
- **Större betydelse för generiska kompetenser än för yrkesspecifika.** APL och LIA utomlands bidrar till att yrkesrelaterade kunskaper och kompetenser breddas och fördjupas och sätts i perspektiv genom ökad förståelse för olika arbetssätt och förutsättningar. Ibland ger det även värdefull spetskunskap. Generiska kunskaper och kompetenser utvecklas i än högre grad. Särskilt framträdande är språkutveckling. Andra förmågor som utvecklas är att ta ansvar, planera och lösa problem, anpassningsförmåga samt sociala förmågor och interkulturell interaktionsförmåga. Ett mönster är att individer med större självständighet eller utlandserfarenhet ofta får med sig mer yrkeskunskaper, vilket nämns bland annat inom YH-utbildningar och komvux.

- **Stärkt anställningsbarhet genom nya kontakter och vidgade perspektiv.** Intervjustudien visar att APL och LIA utomlands anses öka framtidsutsikterna på arbetsmarknaden. Delvis utifrån utvecklade kunskaper och kompetenser från ett internationellt sammanhang. Men i högre grad på grund av utvecklad personlig mognad, ansvarsförmåga samt initiativkraft att utvecklas i yrket, samt utvecklade generiska kompetenser. Tillgång till nätverk och kontakter anses också bidra till möjligheter att få jobb, både i Sverige och utomlands. På personlig nivå märks även ett visst ökat omvärldsengagemang genom individuella erfarenheter och relationer samt ett kunskapsmässigt och tankemässigt närmande mot Europa. Erfarenheterna av ett annat land och en annan kultur ger också perspektiv på Sverige och på omvärlden.

Systematiskt arbete med inkludering i programmet möjliggör deltagande för alla

Det andra temat handlar om utbildningsanordnarnas utmaningar i arbetet med inkludering och om sätt att skapa en bred inkludering genom urvalsprocesser, stöd och anpassningar.

- **Inkluderingen börjar med att identifiera utmaningar och hinder.** Varje projektägare ges möjlighet och uppmanas att identifiera sådana hinder och utmaningar som inom Erasmus+ benämns som begränsade möjligheter. Förutsättningar och utmaningar ser olika ut och behöver därför identifieras lokalt inom verksamheten, något som ibland upplevs utmanande. Den processen underlättar också att identifiera strategier för att kunna öka inkluderingen samt att ansöka om extra medel från Erasmus+.
- **Inkluderingen fortsätter med urvalsprocesserna.** Konkreta avvägningar som sker i urvalsprocesserna för APL eller LIA utomlands kan sammanfattas i tre gemensamma nämnare:
 1. Att inte äventyra examen.
 2. För- och nackdelar i relation till hälsa och välmående.
 3. Att värna framtida möjligheter och relationer både för individerna och utbildningsanordnarna.

Men det förekommer variationer och ska inte ses som normer för andra. Varje utbildningssamordnare har mandat och ansvar att formulera sin strategi utifrån egna förutsättningar och ambitioner, så länge inkludering beaktas.

- **Inkluderingen underlättas genom anpassning och stöd.** Utbildningsanordnare uppmanar generellt elever och studerande att försöka få göra APL eller LIA utomlands. Samtidigt månar de om att intresset och engagemanget ska komma från individerna, för att erfarenheten ska

bli positiv. Mycket arbete görs också med stöd och anpassningar, både under ansökningsprocessen och förberedelserna, och under utlandsvistelsen. Här kan ofta elevhälsoteamet bidra.

- **Dilemman, risker och möjligheter i arbetet med urval och inkludering.** Rapporten visar att det finns utmaningar kopplat till arbetet med inkludering. Ställt på sin spets finns det också en risk att urvalsprocessen utgör en begränsande faktor för personer med hinder och utmaningar. Särskilt vid konkurrens om platserna. Urvalsprocesserna innebär inte sällan dilemman i avvägningen mellan risker och möjligheter, i synnerhet om ambitionerna att arbeta inkluderande är stark. Det kan exempelvis handla om risken att äventyra möjligheten att uppfylla studiemålen. Eller vid psykisk ohälsa, när utmaningarna riskerar att bli för stora och ge negativa upplevelser och en känsla av nederlag. Resultaten antyder dock att när rätt förutsättningar, stöd och anpassningar erbjuds, kan utlandserfarenheten innebära en mycket värdefull utvecklingsmöjlighet. En viktig del i avvägningen är att beakta individens utvecklingspotential och hur APL och LIA utomlands kan bidra till personlig utveckling och stärkt självkänsla och självledarskap. Vilket i sin tur kan bidra till ökat välmående och studiemotivation och ökad anställningsbarhet.

Individernas deltagande ger mervärden i studiemiljön och utbildningsverksamheten

Det tredje temat handlar om betydelsen för andra elever och studerande samt utbildningsverksamheten.

- **Kunskaper och entusiasm sprids i skolmiljön.** Personer som varit utomlands på LIA eller APL bidrar i utbildningsverksamheten genom att återföra kunskaper, erfarenheter och spetskompetenser. Ofta bidrar de även med engagemang och entusiasm, vilket gör att andra blir nyfikna och får ökad studiemotivation, inte minst för att själva kunna ansöka om APL och LIA utomlands. Många utbildningsanordnare arbetar även med mer formell återkoppling, i form av uppgifter och redovisning kopplat till utlandsvistelsen. De sociala kompetenser som utlandsvistelsen ger upplevs även bidra till större öppenhet, ödmjukhet och stöttande attityd i skolmiljön. När utlandsvistelsen sker i slutet av utbildningen blir dock återföringen mindre eller obetydlig.
- **Indirekta bidrag till verksamhetsutveckling.** APL och LIA utomlands bidrar även till utbildningsanordnarnas samlade verksamhet, om än något svagare och vagare än avseende den individuella betydelsen. I grunden ger det personalen tillfälle att utveckla och upprätthålla internationella kontakter samt få uppdaterade kunskaper. På ett verksamhetsövergripande plan bidrar det också ofta till arbete med internationalisering och värdegrundsfrågor.

- **Mer strategiskt tänkande kan öka betydelsen.** Arbetet med APL och LIA utomlands har till stor del varit inriktat på individer och deras utveckling, inte så mycket på särskilda grupper av individer, skolmiljön eller den övergripande verksamheten. Det har nog inte varit ett strategiskt val, utan en praxis som växt fram. En reflektion som utbildningsanordnarna gör, är att det finns potential att utveckla ett mer målmedvetet arbete, både för att integrera erfarenheterna och kunskaperna från APL och LIA utomlands ännu mer i utbildningsverksamheten, och för att arbeta inkluderande. Samtidigt är arbetet med APL och LIA utomlands också utmanande på många plan. För att projekten inom Erasmus+ ska bidra på bästa sätt är det därför viktigt att arbetet backas upp inom hela organisationen.

Betydelse av internationell mobilitet för etablering och kompetensförsörjning

Yrkesutbildning spelar en central roll för svensk kompetensförsörjning. Utifrån resultaten gör UHR även några övergripande iakttagelser avseende betydelsen av internationellt samarbete och mobilitet för etablering och kompetensförsörjning.

- **För ungdomar bidrar vistelsen utomlands till bättre förutsättningar för etablering på arbetsmarknaden.** Arbetsgivare värdesätter bland annat att de som ska anställas är självständiga, initiativtagande och flexibla. För ungdomarna innebär utlandsvistelsen en viktig möjlighet att utveckla sådana personliga och yrkesrelaterade kompetenser. Ett medvetet arbete med urval och stöd inom Erasmus+ projekt gör att bland annat de som annars hade stått långt ifrån arbetsmarknaden stärks i studiemotivation och självförtroende och anställningsbarhet.
- **Mobilitet har potential att stärka yrkesutbildningens kvalitet och attraktivitet.** Internationellt samarbete kan bidra till att hålla kurser och kompetenser uppdaterade samt säkrar tillgång till praktikplatser och spetskompetens. Möjlighet till APL eller LIA utomlands kan attrahera sökande.
- **Internationellt samarbete – en pusselbit i kompetensförsörjning.** Många företag i Sverige verkar idag i en internationell miljö där erfarenheter av att göra en del av utbildningen utomlands bidrar till värdefulla kunskaper och kompetenser. Det gäller till exempel interkulturell kompetens, språkkunskaper och spetskunskap.

Referenser

Erasmus+ (2019) *Applied methods of impact assessment. National report Sweden. TCA Showing and Identifying Impact of Erasmus+ on EU and National Level*. Intern handling.

Erasmus+ (juli 2020) *Applied methods of impact assessment. Final report TCA Showing and Identifying Impact of Erasmus+ on EU and National Level – Adult Education*. Författare: Löffler, Roland; Steiner, Mario; Ryssevik, Jostein och Skjervheim, Øivind. https://www.erasmusplus.is/media/erasmusplus/Impact-Assessment-AE_Final-Report.pdf. Hämtad 2023-11-02.

Europeiska kommissionen (2021a) *Erasmus+ Programhandledning. Generaldirektoratet för utbildning, ungdom, idrott och kultur. Version 1 (2022): 24-11-2021*.

Europeiska kommissionen (2021b) *Vägledning för genomförandet: strategi för inkludering och mångfald inom Erasmus+ och Europeiska solidaritetskåren*. Generaldirektoratet för utbildning, ungdom, idrott och kultur. Version 1 – 29.4.2021.

Europeiska kommissionen (2023) *Erasmus+ Programme Guide 2024 (Version 1 – 28.11.2023)* <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/erasmus-programme-guide>. Hämtad 2023-12-15.

Förordning (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan. Utfärdad den 29 september 2011. Senaste ändring SKOLFS 2022:423.

Léargas, Charis Hughes (2021). *“It Made Me Hungry For More”: Tracing the Impact of European Work Placements on the Skills, Attitudes, Education and Career Paths of Vocational Learners from Ireland Ireland National Report*. Erasmus+ Tracing-Impact-of-European-Work-Placements-on-Vocational-Learners.pdf (leargas.ie). Hämtad: 2023-05-17.

Meyers, Christiane; Mayerl, Martin och Fennes, Helmut (2020) *Exploring inclusion in Erasmus+ Youth In Action: Effects of inequalities on learning outcomes*. Research report. Version 20200918 // September 2020. ISBN: 978-3-9504853-4-9.

Myndigheten för yrkeshögskolan (2023) www.myh.se.

Prop. 2021/22:159 *Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning*.

Skollagen (2010:800).

Skolverket (2016) *Det arbetsplatsförlagda lärandet på gymnasieskolans yrkesprogram. Nationell kartläggning och analys av apl-verksamheten*

utifrån yrkeslärnarnas perspektiv. Rapport 437. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3643>. Hämtad 2023-10-16.

Skolverket (2020) *Inkludering – en internationell utblick med några nedslag*. Författare: Johan Malmqvist, Linnéuniversitetet. <https://larportalen.skolverket.se/moduler/M128/2>. Hämtad: 2024-02-25.

Skolverket (2020-10-26) *Examensmål för gymnasieskolans yrkesprogram*. <https://www.naturbruk.se/wp-content/uploads/2021/11/Presentation-Skolverket-APL-201026.pdf>. Hämtad: 2023-05-24.

Svenskt Näringsliv och Internationella programkontoret (september 2010) *Arbetsgivarens syn på utlandserfarenhet*. Författare: Jonsson, Fredrik och Almerud, Mikaela.

UHR (2019) *Internationell mobilitet inom svensk yrkesutbildning. Mobilitet ger utvecklingsmöjligheter för yrkesutbildningsområdet*. https://www.uhr.se/globalassets/_uhr.se/publikationer/2019/uhr-international-mobilitet-inom-svensk-yrkesutbildning.pdf. Hämtad: 2023-09-18.

UHR (2021) *Erasmus+ strategi för inkludering och mångfald 2021–2027*. Skrift. <https://www.utbyten.se/globalassets/2.-program/erasmus/erasmus-strategi-for-inkludering-och-mangfald-2021-2027-uhr.pdf>. Hämtad: 2023-04-17.

UHR (2022) *Europass mobilitet*. <https://www.uhr.se/internationella-mojligheter/europass/europass-mobilitet/> (Sidan uppdaterad 2022-09-01). Hämtad: 2024-02-23.

Ungdomsbarometer (2023/2024).

Bilaga 1: Metod och genomförande

Studien kombinerar perspektiv och metod

För att undersöka betydelseerna av arbetsplatsförlagt lärande (APL) och lärande i arbete (LIA) utomlands har studien genomförts med en kombination av kompletterande perspektiv och metoder. Dels en kvalitativ intervjustudie med fokus på erfarenhet och perspektiv bland de som arbetar med Erasmus+ på skolorna. Dels en kvantitativ studie av deltagarrapporterna som i sin tur bygger på elevers och studerandes egna bedömningar kort efter genomförd APL eller LIA utomlands.

Rapportens främst kvalitativa ansats bidrar med kunskap, såväl som specifika lärdomar, exempel och reflektioner. På så sätt erbjuds verksamhetsnära och praktiskt användbar kunskap när utbildningsanordnarna ska utforma och genomföra projekt inom Erasmus+ mobilitet yrkesutbildning där APL eller LIA genomförs utomlands. Kunskapen är även användbar för andra aktörer som arbetar med sådana frågor.

Den kvantitativa analysen av tidigare deltagarrapporter bygger på frågor som delvis täcker centrala teman i den här studien. Därmed kompletterar den med hur deltagarna själva har värderat betydelsen av verksamheten, vilket används som ingång till den fördjupning som intervjustudien innebär.

Intervjustudie med personal, elever och studerande

Intervjustudien bygger på fokusgruppsintervjuer med främst lärare, men även annan relevant personal med erfarenhet och övergripande förståelse för APL och LIA-verksamheten inom projekten. Personalens upplevelser och uppfattningar kompletterades med ett mindre antal intervjuer med studerande som nyligen deltagit i mobilitet. Upplägget syftade till att få en fördjupad bild av projekten inom Erasmus+ betydelse, samt röster utifrån det mer personliga deltagarperspektivet.

Urval

Urvalet för den kvalitativa delen av studien utgår från utbildningsanordnare som haft mobilitetsprojekt inom Erasmus+ under perioden 2014–2020, för att möjliggöra APL och LIA utomlands.

Kriterierna för urvalet utgick ifrån ett mål om representation genom att deltagande organisationer som tillhandahåller yrkesutbildning inom olika utbildningsformer tillsammans skulle täcka in följande:

- **Olika erfarenhet:** avseende tid, det vill säga hur länge de arbetat med Erasmus+ inom yrkesutbildning, samt omfattning, det vill säga hur många elever och studerande de skickat ut inom Erasmus+.
- **Erfarenhet av begränsade möjligheter:** några som sökt och beviljats medel för särskilda insatser.
- **Olika utbildningar:** utbildningsinnehåll.
- **Könsrepresentation:** avseende elever och studerande som har genomfört APL eller LIA utomlands.
- **Geografisk skridning:** i landet samt mellan stad och land.
- **Olika skolformer:** kommunal, privat (bolag, stiftelse).
- **Olika utbildningsformer:** gymnasieskola, anpassad gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning, yrkeshögskola.

Det resulterade i åtta utbildningsanordnare, i huvudsak gymnasieskolor. Dessa samt antal intervjuade inom olika kategorier framgår av figur 3:

Figur 3: Deltagare i intervjustudien

Gymnasieskola	Antal intervjupersoner
Lärare och andra pedagoger	28
Elever	18
Projektkoordinator/skolledning	9
Komvux / Yrkeshögskola	
Lärare / Utbildningsledare	7
Elever/ Studerande	8
Anpassad gymnasieskola	
Lärare och specialpedagoger	4
Elever	2
Totalt:	76

Genomförande

De flesta fokusgruppsintervjuerna genomfördes digitalt. I de fall elever eller studerande intervjuades gjordes platsbesök för att underlätta kontakt och genomförande. Några uppföljande intervjuer gjordes också med koordinators och andra centrala representanter vid ett mindre antal av de utbildningsanordnare som ingick i studien.

Intervjuerna genomfördes i semistrukturerad form utifrån en intervjuguide. Se vidare bilaga 2.

Alla utbildningsanordnare och intervjudeltagare behandlas anonymt.

Kvantitativ analys av deltagarrapporter

Parallellt med intervjustudien genomfördes en kvantitativ analys av deltagarrapporter som deltagande studerande besvarat efter APL eller LIA utomlands under perioden 2014–2020. Resultaten från denna del kompletterar och underbygger intervjustudien.

Om materialet

Deltagarrapporterna är Erasmusprogrammets primära instrument för uppföljning i samband med de mobiliteter som programmet finansierar. I rapporterna får deltagare svara på frågor vid hemkomsten, om sina förväntningar, sina intryck av mobilitetens genomförande samt göra en självskattning av mobilitetens påverkan på kunskande, färdigheter och framtidsmöjligheter. Rapporterna är obligatoriska och krävs för att den utsändande organisationen fullt ut ska få den beviljade finansieringen. På så vis bidrar de med en övergripande bild av vad APL och LIA innebär för de enskilda individerna. I den här rapporten ingår deltagarrapporter för den föregående programperioden (2014–2020).

Några saker är värda att notera: Resultaten från deltagarrapporterna bygger helt på elevernas och de studerandes egna svar vid hemkomst. Frågorna är formulerade på EU-nivå på engelska. Det betyder att språkkunskaperna hos deltagarna eventuellt kan påverka svaren.

Förberedelse och analys

En komplikation med att använda deltagarrapporterna är att den exakta utformningen av deltagarrapporterna ändrades under pågående programperiod (både vad gäller innehåll, ordningsföljd och rubriker/svarsalternativ för frågorna). Vissa frågor har tillkommit, andra har försvunnit. Ibland har även formuleringarna ändrats något.

Därför har alla individuella skattningsfrågor i de sju versionerna (2014–2020) jämförts och sedan sammanfogats. De som inkluderades i det slutliga datasetet var de som överensstämde helt och de där det ansågs tydligt att frågeställaren avsåg att kartlägga motsvarande fenomen.³¹

Det innebär totalt 28 skattade variabler som är relevanta för den här undersökningen (se bilaga 3). Utifrån dessa 28 skattningsfrågor skapades sammansatta variabler, eller aspekter som de också benämns som i texten, där närliggande frågor slogs samman till tio frågeområden.

31 Exempel på sådant som inkluderats var frågor som i sak innehöll samma fråga men återfanns under skilda rubriker i de olika versionerna av enkäten. Sådant som exkluderats var svarsalternativ på vissa frågor som endast fanns med ett eller några år.

Bilaga 2: Intervjuguide

Intervjuguide: lärare hos utbildningsanordnare

1. Hur har ni förberett för APL/LIA utomlands?
2. Vad är det mest utmärkande med de som varit på APL/LIA utomlands?
3. Hur upplever ni att eleverna/studerande har påverkats personligen? Exempelvis kring: personlig utveckling, studiemotivation, samhällsengagemang, attityder till mångfald, EU-medborgarskap.
4. Hur upplever ni att deras kunskaper och färdigheter har påverkats?
5. Upplever ni att elevers/studerandes anställningsbarhet påverkas?
6. Jobbar ni för att elever med olika förutsättningar som kan innebära begränsade möjligheter att komma i väg på APL utomlands? Hur?
7. Hur jobbar ni med urval för att rekrytera de ni skickar i väg?
8. Kan ni se skillnader i påverkan mellan elever/studerande med olika förutsättningar?
9. Märker ni könsmönster bland de som åker i väg?
10. Vilka hinder och möjligheter ser ni? Och hur kan man jobba för att minska sådana hinder och stärka sådana möjligheter?
11. Hur upplevs elevers/studerandes samlade deltagande i mobilitet inom Erasmus+ påverka skolmiljön och undervisningsverksamheten?
12. Har ni arbetat med att ta tillvara och sprida kunskaper och erfarenheter som elever/studerande har med sig hem från sin APL/LIA utomlands? Hur?

Intervjuguide: uppföljande frågor till koordinators och andra centrala representanter för utbildningsanordnare

1. Varför valde ni att arbeta med APL/LIA utomlands genom Erasmus+?
2. Hur förhåller ni er till målsättningar med programmet avseende inkludering, mångfald och begränsade möjligheter? Hur arbetar ni med detta? Någon särskild grupp i fokus?
3. Ser ni olika värde för grupper som varit i väg på APL/LIA utomlands? Hur?

4. Vad kan göras för att få ut fler BM-elever?
5. Har skolan dragit nytta av verksamheten med utlandspraktik i undervisningen och skolmiljön?
6. Strategi/ För- och nackdelar när elever åker i väg åk 1, 2 eller 3?
7. Vad ser ni för spridningseffekter i övergripande delar av verksamheten?

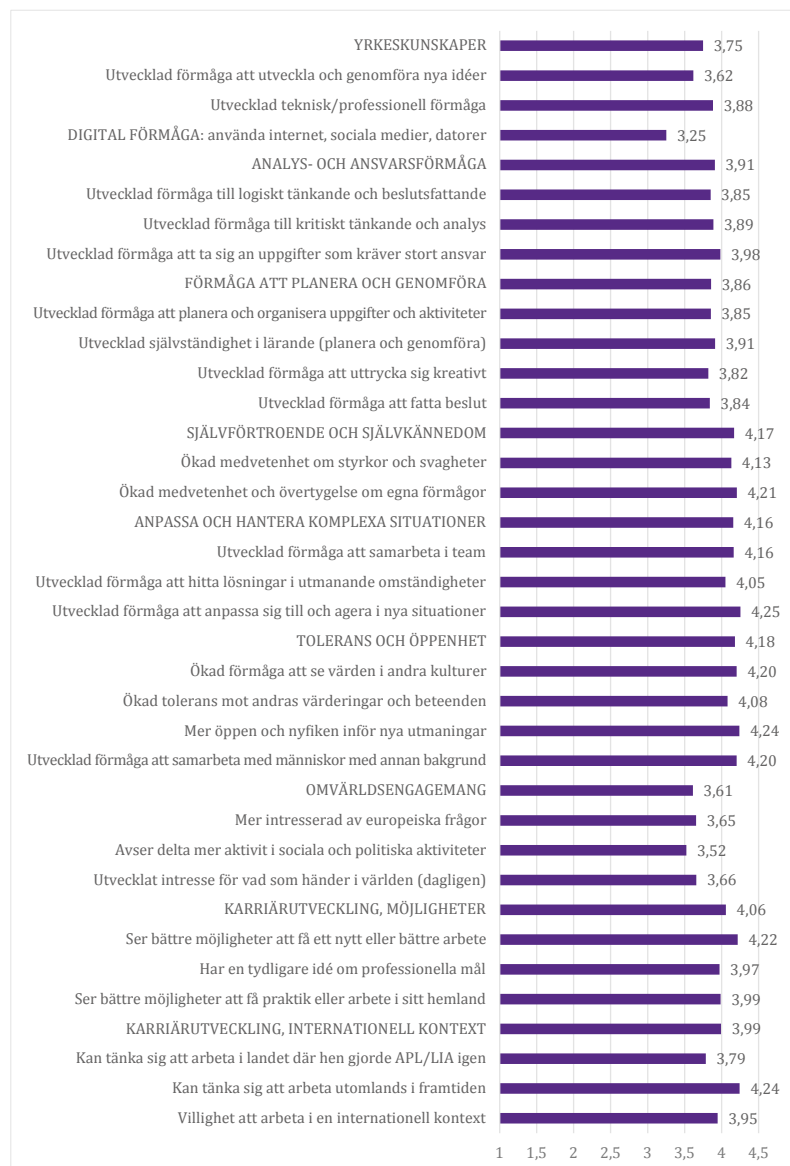
Intervjuguide: elever och studerande

1. Var har ni gjort er APL/LIA någonstans?
2. Vad var det bästa med att åka på APL/LIA utomlands (jämfört med i Sverige)?
3. Var det något som var svårt med att vara utomlands? Hur löste ni det? / Vad lärde ni er av det?
4. Blev ni bättre på något i relation till i ert framtida yrke? Vad då?
[Yrkesspecifika kunskaper/färdigheter]
5. Vilka andra saker har ni/du fått med er/dig som är bra att kunna när man arbetar tillsammans med andra och för att göra ett bra jobb mot arbetsgivare och kunder? *[Generella kunskaper/färdigheter]*
6. Har APL/LIA utomlands *gjort studierna lättare* på något vis? Hur?
7. Har APL/LIA utomlands påverkat motivationen att lära nya saker i utbildningen?
8. Hur var det att göra praktik på ett annat språk och i en annan kultur?
9. Har ni blivit mer engagerad i större frågor kring samhälle, skola, mångfald, EU?
10. Upplever ni att era erfarenheter och kunskaper från APL/LIA har tagits tillvara i undervisningen? Hur?
11. Tror ni/du att erfarenheterna från APL/LIA utomlands kan göra det lättare att få jobb? Varför (inte).

Bilaga 3: Analyserade aspekter i deltagarrapporter

Figur 4 visar utfallet för sammanvägd påverkan på olika aspekter (mörklila) samt de enskilda 28 analyserade variabler (ljuslila) som ingår och som är hämtade ur deltagarrapporter från Erasmus+ yrkesutbildning, perioden 2014–2020. Se även bilaga 1 för vidare förklaring av analysmetoden.

Figur 4: Aspekter från deltagarrapporter: sammanvägda och enskilda, perioden 2014–2020

Förklaring: Utfallet bygger på en femgradig skala med utgångspunkt i frågorna i deltagarrapporterna. 1 anger mycket liten påverkan och 5 anger mycket stor påverkan. 3 anger att det inte finns någon bestämd uppfattning.

Bilaga 4: Begränsade möjligheter – Erasmus+ handledning

Här listas de utgångspunkter som finns i Erasmus+ handledning³² som exempel på vad som skulle kunna innebära begränsade möjligheter att genomföra mobilitet genom att till exempel förlägga APL eller LIA utomlands. Listan är alltså inte uttömmande, utan är mer att betrakta som en utgångspunkt.

- **Funktionsnedsättning:** Fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka tillsammans med olika hinder kan motverka personernas fulla och verkliga deltagande i samhället på samma villkor som andra.
- **Hälsoproblem:** Det kan vara allvarliga eller kroniska sjukdomar eller annan fysisk eller psykisk ohälsa som kan hindra en person från att delta i programmen.
- **Hinder kopplade till utbildningssystem:** Enskilda personer som av olika skäl har svårare att prestera i utbildningssystemen, unga med som högst grundskoleutbildning och unga som varken arbetar eller studerar samt lågkvalificerade vuxna kan möta hinder för sitt deltagande. Andra faktorer kan spela in och dessa svårigheter i utbildningen kan även bero på personliga omständigheter, men orsaken är oftast utbildningssystem som skapar strukturella begränsningar och/eller inte tar full hänsyn till den enskilda personens särskilda behov. Enskilda personer kan även förhindras att delta när kursplanerna är utformade på ett sådant sätt att det blir svårt för dem att genomföra en del av sina studier utomlands.
- **Kulturella skillnader:** Kulturella skillnader kan uppfattas som hinder av personer med vilken bakgrund som helst, men kan särskilt påverka personer med begränsade möjligheter. Kulturella skillnader kan utgöra ett stort hinder för lärande i allmänhet, men ännu mer för personer med invandrar- eller flyktingbakgrund, särskilt nyanlända migranter, personer som tillhör en nationell eller etnisk minoritet, personer som talar teckenspråk, personer med språkliga eller kulturella anpassningsproblem osv. Att möta främmande språk och kulturella skillnader när man deltar i programverksamheten kan avskräcka en del personer och ibland begränsa fördelarna med deras deltagande. Sådana kulturella skillnader kan till och med leda till att potentiella deltagare avstår från att ansöka om stöd via programmen, vilket innebär att de sammantaget utgör ett hinder för deltagande.

32 Vägledning för genomförandet 2021, sid 10f. Se också UHR 2021 Erasmus+ strategi för inkludering och mångfald.

- **Sociala hinder:** Sociala anpassningssvårigheter som begränsad social kompetens, antisocialt beteende eller högriskbeteende, (tidigare) brottslighet, (tidigare) narkotika- eller alkoholmissbruk eller social marginalisering kan utgöra hinder. Andra sociala hinder kan härröra från familjeförhållanden, till exempel att vara den första i familjen som studerar vid högskola eller universitet eller om man är förälder (särskilt ensamstående), omsorgsgivare, familjeförsörjare eller föräldralös, eller att ha varit eller vara placerad i institutionsvård.
- **Ekonomiska hinder:** Ekonomiska nackdelar, exempelvis låg levnadsstandard, låg inkomst, studenter som måste arbeta för att försörja sig, personer som är beroende av välfärdssystem, långtidsarbetslöshet, utsatta situationer eller fattigdom, hemlöshet, skuldsättning eller ekonomiska problem osv. kan utgöra hinder. Andra svårigheter kan uppstå på grund av begränsad överförbarhet av tjänster (särskilt stöd till personer med begränsade möjligheter) när de måste vara "mobila" tillsammans med andra deltagare om de reser till en avlägsen plats, och desto mer om de reser utomlands.
- **Hinder med anknytning till diskriminering:** Hinder kan förekomma som en följd av diskriminering på grund av kön (könsidentitet, könsuttryck osv.), ålder, etniskt ursprung, religion, trosuppfattning, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller flerfaldig diskriminering (en kombination av en eller flera av de nämnda diskrimineringshindren).
- **Geografiska hinder:** Personer som bor i avlägset belägna områden eller landsbygdsområden, på små öar eller i yttersta randområden, storstadsförorter, områden med sämre infrastruktur (begränsad kollektivtrafik, brist på samhällsservice) eller i mindre utvecklade områden i tredjeländer osv. kan möta hinder.

Bilaga 5: Om mobiliteterna inom APL och LIA

Antal utresande

Antalet utresande per år framgår av figur 5. Siffrorna baseras på deltagarrapporterna från programperioden 2014–2020 och avser utreseår. Ett antal mobiliteter försenades eller ställdes in på grund av covid-19.

Figur 5: Antal utresande fördelat på utreseår och kön

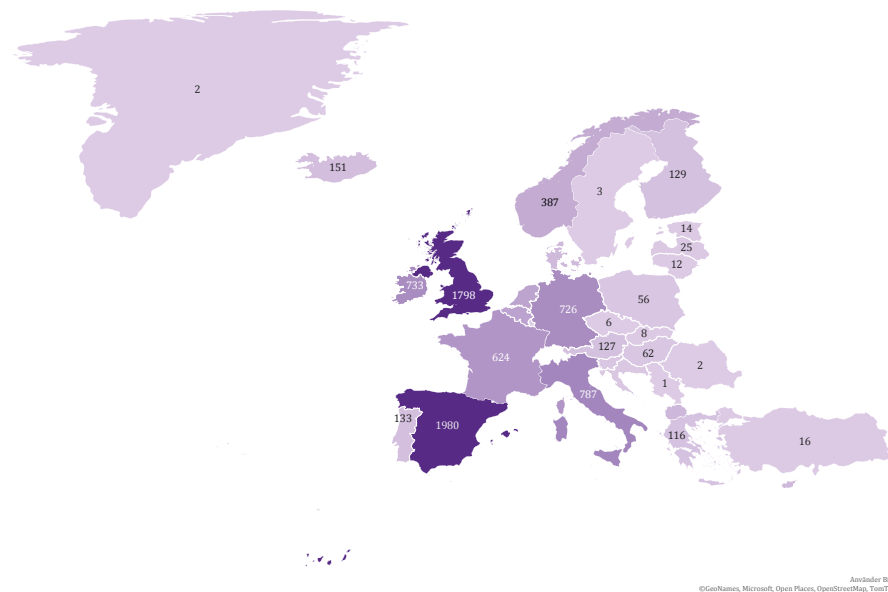
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Totalt
Män	62	346	555	611	705	854	309	185	533	4 160
Kvinnor	96	578	931	887	1 016	1 080	489	153	652	5 882
Totalt	158	924	1 486	1 498	1 721	1 934	798	338	1 185	10 042

Kommentar: En av deltagarrapporterna framgår inte kön. Därför är det totala antalet redovisade utresande en mindre än antalet deltagarrapporter (10 043).

Resmönster

Figur 6 visar att valet av land för APL och LIA är mycket koncentrerat, med fyra mottagarländer som stod för fler än hälften (53 %) av alla elever och studerande som gjort APL eller LIA utomlands under perioden 2014–2020. De sex mest populära värdländerna stod för två tredjedelar av alla mobiliteter, nämligen Spanien, Storbritannien, Italien, Irland, Tyskland och Frankrike. Spanien och Storbritannien sticker ut som de två vanligaste värdländerna, dit nära fyra av tio åkte. Sedan Storbritannien gick ur EU ingår de inte i Erasmus+. I rapporterna finns dock erfarenheter från 34 länder. 17 länder hade färre än 100 mobiliteter under perioden, bland dem grannländerna Lettland, Estland och Litauen.

Figur 6: Karta över världsländer och resmönster för APL och LIA, perioden 2014–2020

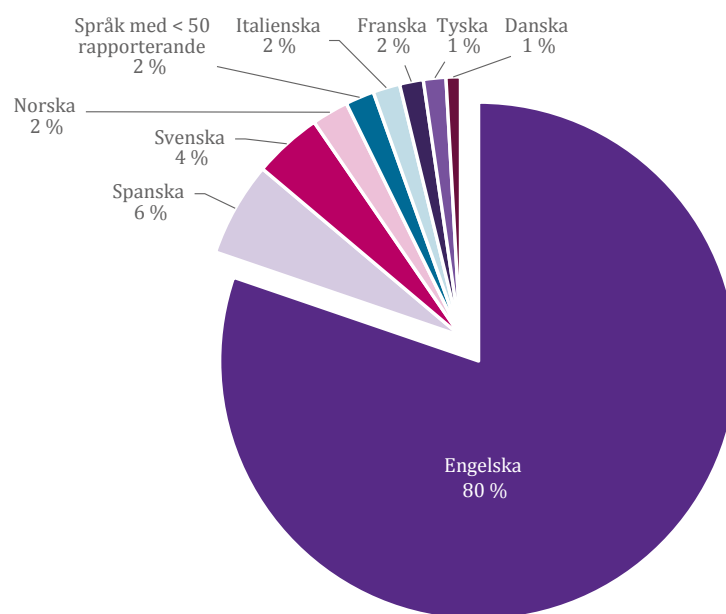

Längden på vistelsen utomlands varierar stort, men nästan hälften av alla som gör ALP eller LIA utomlands är borta upp till 17 dagar. En knapp tredjedel är borta längre än 26 dagar.

Huvudspråk

Figur 7 visar att majoriteten (80 %) av de utresande använder engelska som huvudspråk. Det näst vanligaste språket är spanska. En ansenlig del (4 %) pratar också svenska.

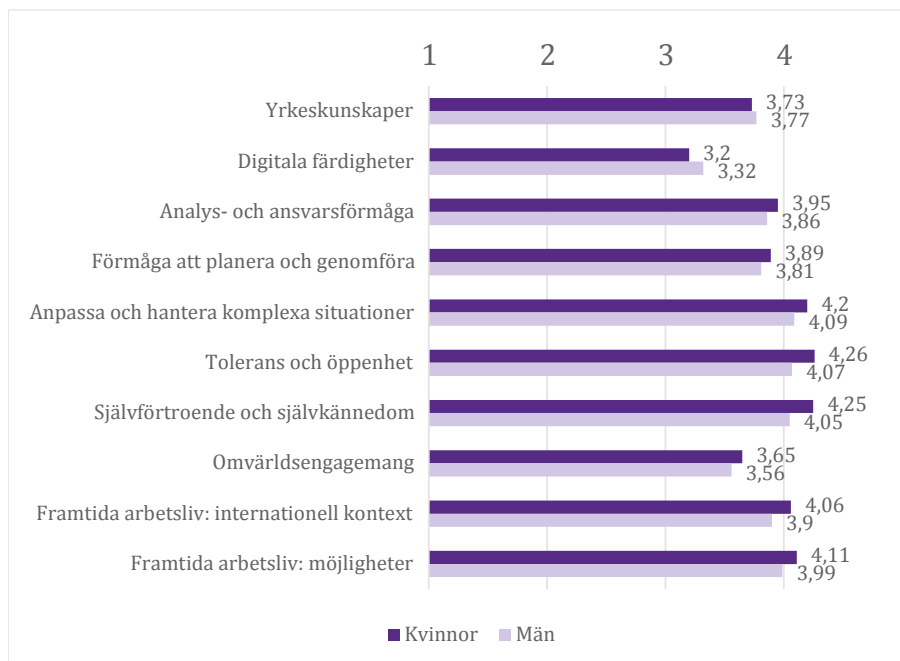
Figur 7: Fördelning av huvudspråk under mobiliteterna

Deltagarrapporterna ur könsperspektiv

I figur 8 visas resultaten från analysen av deltagarrapporterna könsuppdelat. Här framgår att skillnaderna är marginella.

Figur 8: Könsuppdelade utfall från deltagarrapporterna

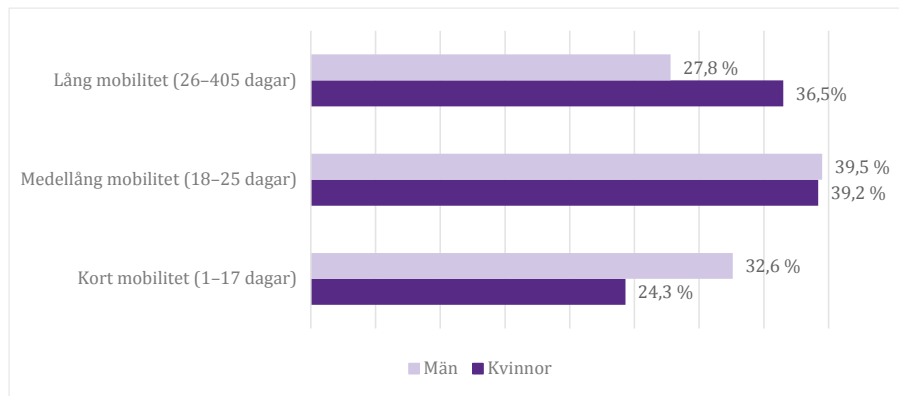
Förklaring: Utfallet bygger på en femgradig skala med utgångspunkt i frågorna i deltagarrapporterna. 1 anger mycket liten påverkan och 5 anger mycket stor påverkan. 3 anger att det inte finns någon bestämd uppfattning.

Vistelselängd och deltagandefrekvens

Vistelsens längd för dem som faktiskt reste i väg under programperioden var i genomsnitt 28 dagar, men spridningen är stor och varierar mellan 3 till 405 dagar. Figur 9 visar också att det finns markanta könsskillnader avseende de korta respektive långa vistelserna.³³ En signifikant större andel kvinnliga deltagare hade längre vistelser och motsvarande större andel av de manliga deltagarna deltog i det som klassificerades som "kort vistelse". Orsakerna till att män i högre grad varit utomlands kortare tid är svåra att säga något om i den här undersökningen. Men att det är så skulle möjligen kunna vara en av flera orsaker till att de angav lägre påverkan av utlandserfarenheten.

33 De tre grupperna skapades så att de innehöll en tredjedel registrerade vistelser vardera.

Figur 9: Vistelselängd fördelat på kön (N=9893)

Utbildning, utbyte, utveckling – för alla som vill vidare

UHR är en statlig myndighet med flera uppdrag inom utbildningsområdet. Myndigheten finns i Stockholm och i Visby.

UHR:s fem huvudsakliga ansvarsområden:

- Information inför högskolestudier, ansvar för högskoleprovet, ta fram regelverk och samordna antagningen till högskolan.
- Utveckla och förvalta IT-system och e-tjänster åt utbildningssektorn.
- Förmedla internationella utbyten och kompetensutveckling för hela utbildningskedjan.
- Bedöma utländska utbildningar.
- Främjande uppgifter och analyser av frågor inom UHR:s ansvarsområde.